

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ -
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ «ΗΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

Η πολιτική αρετή: η κοινωνικοπολιτική δομή στην Πολιτεία του Πλάτωνα

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

Βασιλικής Κωστάκη

Διπλωματούχου Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (2013)

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Βολονάκη Ελένη

Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Συνεπιβλέποντες Καθηγητές: Πολίτης Γεώργιος

Λέκτορας, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σωτηρίου Μαργαρίτα

Λέκτορας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Καλαμάτα, Οκτώβριος 2015

Περιεχόμενα

1.	Εισαγωγή.....	4
2.	Βιογραφικά στοιχεία του Πλάτωνα	5
3.	Οι φιλοσοφικές ιδέες του Πλάτωνα.....	11
3.1.	Η διαμόρφωση των βασικών φιλοσοφικών του στάσεων.....	11
3.2.	Ο Πλάτωνας και οι σοφιστές	13
3.3.	Η ηθική του Πλάτωνα	15
3.4.	Η πολιτική του Πλάτωνα.....	17
4.	Διερευνώντας το περιεχόμενο της <i>Πολιτείας</i>	19
5.	Η ιδανική Πολιτεία	21
5.1.	Η γέννηση της Πολιτείας	21
5.2.	Η κοινωνική διάρθρωση και η άσκηση της εξουσίας.....	24
5.3.	Το θηρίο της ψυχής στην Πολιτεία (588c-592b)	28
5.4.	Το γενναϊόν ψευδος	28
6.	Τα χαρακτηριστικά της ιδανικής Πολιτείας	30
6.1.	Οι αρχές της κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης	30
6.2.	Οι επικρατούσες αρετές	35
6.3.	Το πολίτευμα της ιδανικής Πολιτείας και οι εκφυλισμένες πολιτείες.....	37
7.	Η παιδεία στην ιδανική Πολιτεία.....	41
7.1.	Η αγωγή των φυλάκων	41
7.2.	Η ιδέα του Αγαθού.....	44
7.3.	Η αλληγορία του σπηλαίου και η πολιτική κοινωνία	46
7.4.	Η κατάκτηση της γνώσης και η πολιτική αρετή	50

7.5. Η σημασία της παιδείας και η άσκηση της πολιτική εξουσίας.....	52
8. Συμπεράσματα	56
Βιβλιογραφία	63

1. Εισαγωγή

Στην παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρείται μια προσέγγιση των βασικών θέσεων του Πλάτωνα, όπως αυτές παρουσιάζονται και αναδεικνύονται μέσα από το έργο του *Πολιτεία*. Αρχικά εξετάζονται οι φιλοσοφικές του απόψεις σχετικά με την ηθική και την πολιτική.

Κύριο ζήτημα του έργου είναι η αναζήτηση των χαρακτηριστικών εκείνων που θα συντελέσουν στην δημιουργία της ιδανικής πολιτείας. Αρχικά, γίνεται αναφορά στην ανάγκη γέννησης της πολιτείας και τον τρόπο που ο πληθυσμός της λειτουργεί μέσα σε αυτήν. Έπειτα, μελετάται ο χωρισμός των κοινωνικών τάξεων, ο ρόλος της καθεμιάς μέσα στο πλαίσιο της κοινωνίας, καθώς και η αντιστοιχία αυτών με τα μέρη της ψυχής. Επισημαίνονται ακόμα οι βασικές αρχές, στις οποίες στηρίζεται η κοινωνική και πολιτική οργάνωση, καθώς και οι επικρατούσες αρετές, από τις οποίες διακατέχεται η ιδεώδης πολιτεία. Ακόμα, ο Πλάτωνας προβάλλει το ιδανικό πολίτευμα κατά τον ίδιο καθώς και τις εκφυλισμένες πολιτείες.

Συνεχίζοντας, τονίζεται η παιδεία στην ιδανική Πολιτεία. Γίνεται εκτεταμένη αναφορά στα στάδια της αγωγής των φυλάκων, καθώς και στην ιδέα του Αγαθού. Αξιοποιώντας την αλληγορία του σπηλαίου, όχι μόνο παρουσιάζεται η έννοια του αγαθού, αλλά και οι βαθμοί καθαρότητας της γνώσης. Στη συνέχεια, επισημαίνεται η αξία της παιδείας στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας.

Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω την επίκουρη καθηγήτρια Ελένη Βολονάκη για τη βοήθειά της στη μελέτη μου και τη συμπαράστασή της στη διάρκεια της συγγραφής. Οι παρατηρήσεις, τα σχόλια και οι επισημάνσεις της συνέβαλαν καίρια στη οργάνωση της σκέψης μου και την ενδεδειγμένη παρουσίαση του διαλόγου. Επίσης, ευχαριστώ ιδιαίτερος την Λέκτορα Μαργαρίτα Σωτηρίου και τον Λέκτορα Γεώργιο Πολίτη, για τη συμβολή τους στην εξέλιξη της παρούσης διπλωματικής εργασίας.

2. Βιογραφικά στοιχεία του Πλάτωνα

Ένα πολύ σημαντικό αυτοβιογραφικό κείμενο που έχει διασωθεί από την αρχαιότητα και από το οποίο αντλούμε πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του φιλοσόφου είναι η *έβδομη Επιστολή*. Ο Πλάτωνας γεννήθηκε στην Αθήνα το 427 π..Χ από Αθηναίους αριστοκράτες γονείς¹, τον Αρίστωνα και την Περικτιόνη. Ο πατέρας του ο Αρίστωνας ήταν γιός του Αριστοκλή και καυχιόταν ότι κρατούσε από τον Κόδρο, τον τελευταίο βασιλιά της Αθήνας. Παρ' όλου που δεν γνωρίζουμε πολλά για τον πατέρα του Πλάτωνα, μόνο τα ονόματα του πατέρα του και του παππού του αποδεικνύουν το αριστοκρατικό τους γένος. Η μητέρα του η Περικτιόνη προέρχονταν από παλιά αριστοκρατική οικογένεια που έφτανε μέχρι και το νομοθέτη Σόλωνα. Από την πλευρά της μητέρας του Πλάτωνα, είχε στενή συγγένεια με τον Κριτία και τον Χαρμίδα. Ο Κριτίας ήταν ο θείος της Περικτιόνης και όντας διανοούμενος συνδέθηκε στενά με το σοφιστικό κίνημα και ιδιαίτερα με το ολιγαρχικό πραξικόπημα των Τριάκοντα Τυράννων, των οποίων ήταν ηγετική φυσιογνωμία. Ο Χαρμίδης ήταν αδερφός της Περικτιόνης και συνεργάστηκε κι αυτός με τους Τριάκοντα, ο οποίος κατά τη νεανική του ηλικία είχε συνδεθεί με τον Σωκράτη. Ο Πλάτωνας είχε τρία αδέρφια, τον Γλαύκωνα, τον Αδείμαντο και την Πωπώνη. Έχασε γρήγορα τον πατέρα του και δεύτερος σύζυγος της μητέρας του ήταν ο Αθηναίος Πυριλάμπης.

Ο Πλάτωνας έλαβε πλούσια γνώση ήδη από τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Πιο συγκεκριμένα, έλαβε επιμελημένη μουσική και γυμναστική παιδεία όμοια με αυτή των αριστοκρατικών τέκνων της Αθήνας και ήρθε σε επαφή με την ζωγραφική και συνέθεσε ποικίλα ποιήματα. Πρώτα έγραψε διθυράμβους, μετά λυρικά «μέλη» και τραγωδίες². Ήταν μαθητής του Κρατύλου³, ο οποίος ασπαζόταν στην φιλοσοφία τον Ηράκλειτο. Στα εφηβικά του χρόνια, αθλούνταν στα γυμναστήρια και στις παλαιστρες της Αθήνας, καθώς και λάμβανε μέρος μαζί με συνομηλικούς του στις παναθηναϊκές γιορτές στην εποχή που ο Αλκιβιάδης θεωρούνταν ως η δόξα της πόλης. Ακόμα, ο Πλάτωνας πήρε στρατιωτική εκπαίδευση (ιππικό) και συμμετείχε σε

¹ Mario Vegetti 2000: 151-152

² Διογένης Λαέρτιος 3,5

³ Πετρόπουλος 2000: 19-20

πολεμικές επιχειρήσεις τα τελευταία χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου και λίγα χρόνια μετά την λήξη του.

Είναι έκδηλη η νεανική τάση του Πλάτωνα για την πολιτική. Αναλυτικότερα, αν και συμμετείχε στην Εκκλησία του Δήμου και ασκούσε τα καθήκοντά του ως γνήσιος Αθηναίος πολίτης, δεν είχε σκοπό να αποκτήσει δημόσια αξιώματα. Βέβαια, η φιλοδοξία, που τον διακατείχε, ήταν τυπική για πολλούς Αθηναίους πολίτες της ίδιας τουλάχιστον κοινωνικής θέσης με τον Πλάτωνα. Ακόμα, αξίζει να σημειωθεί η έντονη επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντός του για ενεργό συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα και οι δικοί του άνθρωποι τον παρακινούσαν να προσεγγίσει την εξουσία σαν κάτι που του ανήκε (*Z' Επιστολή*, 324 1-3). Πρόκειται για τους δυο θείους του, τον Χαρμίδα και τον Κριτία, οι οποίοι υπήρξαν επικεφαλής των Τριάκοντα τυράννων. Μέσω του θείου του, Κριτία, ο νεαρός Πλάτωνας γνωρίζεται με μια ομάδα ακραίων αριστοκρατικών φιλολακεδαιμονίων που σχεδίαζαν την παλινόρθωση της ολιγαρχικής εξουσίας στην Αθήνα. Η εξουσία αυτή δεν συνοδευόταν από τον ορθό λόγο αλλά από την βιαιότητα, την απόρριψη του νόμου και της πολιτικής μεσολάβησης.

Στα νεανικά του χρόνια αντιμετώπιζε με ιδιαίτερη συμπάθεια την ομάδα του Κριτία και ήταν προφανώς αναμενόμενη η προσχώρησή του στο τυραννικό της πείραμα. Όμως το πείραμα αυτό δεν πέτυχε και είχε ως αποτέλεσμα τον θάνατο του ίδιου του Κριτία. Ωστόσο, ο Πλάτωνας γρήγορα πείστηκε για την αδικία και την αδυναμία της εξουσίας να βασίζεται αποκλειστικά στην βία. Ταυτόχρονα, η κληρονομιά του νομοθέτη Σόλωνα και οι διδαχές του φιλόσοφου Σωκράτη στιγμάτισαν τη μετέπειτα πορεία του. Στον αντίποδα, η παλινορθωμένη δημοκρατία του 4^{ου} αιώνα δεν έδειχνε να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει κάποια δυσκολία, καθώς είχε εστιάσει την προσοχή της στην διευθέτηση κοινωνικών αντιθέσεων και ανίκανη να τις φέρει εις πέρας. Άμεσο επακόλουθο είναι η ανάπτυξη ενστίκτου δυσπιστίας σχετικά με αυτό το καθεστώς.

Μεγάλο κεφάλαιο στην ζωή του Πλάτωνα είναι η γνωριμία του με τον Σωκράτη⁴ το 408/407 π. Χ. Τότε ο Πλάτωνας ήταν είκοσι μόλις ετών, ενώ ο Σωκράτης ήταν στα εξήντα δύο του. Στα γυμναστήρια, στην αγορά και στις οικίες εύπορων Αθηναίων πολιτών ήρθε σε επαφή με τις θεωρίες των ξένων φιλοσόφων, οι

⁴ Κυρτάτας – Ράγκος 2010: 220

οποίοι παρευρίσκονταν στην Αθήνα για να διδάξουν. Ο γνωστός Αθηναίος σοφός ασκούσε έντονη επίδραση πάνω στον νέο τότε Πλάτωνα, όχι μονάχα με την εξυπνάδα του και με την ικανότητα του να επιχειρηματολογεί, αλλά και με τον τρόπο που αντιμετώπισε τον θάνατο υπακούοντας στους νόμους της πόλης. Όμοια επίδραση με τον Πλάτωνα δέχτηκαν και άλλοι νέοι της εποχής. Όσοι νέοι αποτελούσαν τον σωκρατικό κύκλο, είχαν έντονα την επιθυμία να λάβουν πιο ολοκληρωμένη γνώση από εκείνη των ποιητών και των ρητόρων. Αναζητούσαν εκείνη την γνώση που δεν είχε σκοπό μόνο να πείσει τους άλλους, αλλά διευκρινίσει με επαρκώς την συμπεριφορά των ανθρώπων και να την καλυτερεύσει.

Ήδη από την αρχή τον παρότρυνε να ρίξει στην φωτιά τις τραγωδίες του. Πιθανότατα, πιο πριν είχε έρθει σε επαφή και με άλλους φιλοσόφους και προσωπικά είχε ακούσει τον ηρακλειτικό Κρατύλο. Κοντά στον γοητευτικό του δάσκαλο Σωκράτη, ο Πλάτωνας θα εκπαιδευτεί για τα πιο μεγάλα προβλήματα της εποχής, υπό την επιρροή της γενικότερης σοφιστικής κριτικής. Με αυτόν τον τρόπο θα εντυπώσει σε μία τεχνική ανάλυσης των καταστάσεων και έναν τρόπο ελέγχου. Αυτή η τεχνική για τους πιο ακραίους σωκρατικούς δεν απείχε ιδιαίτερα από την αμφισβήτηση, ενώ αντίθετα για τους στενόκαρδους έμοιαζε δυσκολοπλησίαστη μέθοδος. Όμως, αυτή η τεχνική καθοδήγησε τον Πλάτωνα σε σύγκρουση με τα καθιερωμένα. Η πίκρα που πήρε ύστερα από την άδικη αντιμετώπιση του Σωκράτη από την αθηναϊκή δημοκρατία τον απομάκρυνε από την πολιτική. Αυτή η μεταστροφή του θα διατηρηθεί μέχρι τα πολύ ώριμα χρόνια του (μετά τα 70 του), όταν θα συνθέσει την γνωστή *Έβδομη Εντολή*⁵. Συνεπώς, η ανάγκη ενασχόλησης του Πλάτωνα με τη ζωή της πολιτείας και τα προβλήματά της θα μεγαλώνει διαρκώς. Το φιλοσοφικό έργο του Πλάτωνα διαποτίζεται από αυτή τη δραματική αντίθεση.

Ο θάνατος του Σωκράτη σε συνδυασμό με όσα είχαν προηγηθεί, βοήθησε τον Πλάτωνα να αντιληφθεί ότι η «άρρωστη» πολιτεία δεν μπορούσε να σωθεί παρά μονάχα με μία νέα αντίληψη της «πολιτικής», με την έννοια της ηθικής αγωγής του λαού. Πιο αναλυτικά, ξεκίνησε να ωριμάζει η ιδέα να γίνει ο ίδιος ηθικός και κοινωνικός μεταρρυθμιστής του λαού στα χνάρια του Σόλωνα ή του Λυκούργου. Το πρώτο διάστημα μετά τον θάνατο του Σωκράτη, ο Πλάτωνας κατευθύνθηκε εκτός του αθηναϊκού δήμου και συγκεκριμένα στα Μέγαρα, ερχόμενος σε επαφή με τον

⁵ Said et al., 2004: 272-273

Ευκλείδη. Μετά την επιστροφή του στην Αθήνα, αφιερώθηκε για περίπου μια δεκαετία στην σύνθεση φιλοσοφικών έργων, τα οποία κινούνταν στην τροχιά της σωκρατικής διάνοησης. Είναι πολύ πιθανόν την ίδια περίοδο να έκανε τις πρώτες διδακτικές του απόπειρες. Αυτές οι προσπάθειές του διακόπηκαν καθώς έλαβε μέρος στον Κορινθιακό πόλεμο. Στην συνέχεια, ένιωσε την ανάγκη να διευρύνει την σκέψη του. Έτσι, όπως ο Σόλων, ο Θαλής, ο Δημόκριτος, ο Εκαταίος και ο Ηρόδοτος, ρίχτηκε και εκείνος στα ταξίδια. Επισκέφθηκε την Αίγυπτο και στην Κυρήνη, όπου σκόπευε να γνωρίσει τον γνωστό μαθηματικό Θεόδωρο και στη συνέχεια πήγε στον Τάραντα να γνωρίσει τους Πυθαγορείους. Επιπροσθέτως, ήρθε σε επαφή με τον Φιλόλαο και στο πρόσωπο του Αρχύτα ανακάλυψε ενωμένες την φιλοσοφία, την επιστήμη και την πολιτική με έναν ιδανικό τρόπο. Οι επιρροές που έλαβε από την συναναστροφή του με τους νεότερους Πυθαγόρειους είχαν μεγάλη σημασία για την περαιτέρω ανάπτυξή του και προκάλεσαν αποφασιστική τάση στην φιλοσοφική του διάνοηση.

Στο πλαίσιο ανακάλυψης ενός κέντρου διεθνούς εξουσίας, το οποίο θα βασιζόταν στις δικές του μεταρρυθμιστικές αλλαγές, ο Πλάτωνας δεν πείστηκε καθόλου από τις ικανότητες της μακεδονικής μοναρχίας, καθώς ήταν απομακρυσμένη από την αριστοκρατική παράδοση και την φιλοσοφία εκείνης. Αναμφίβολα, τράβηξε το ενδιαφέρον του η ελληνική Δύση και ιδίως ο Τάραντας, όπου εκεί ο Πυθαγόρειος Αρχύτας είχε μία σταθερή εξουσία, η οποία ενδεχομένως μπορούσε να συνταιριάζει την πολιτική και τη γνώση. Επίσης, τον προσέλκυσε η πολύ δυνατή πόλη των Συρακουσών. Εκεί λοιπόν, στις αρχές του 4^{ου} αιώνα, ηγεμόνας ήταν ο τύραννος Διονύσιος και ο νεαρός κουμπάρος του ο Δίωνας συνδέθηκε φιλικά με τον Πλάτωνα.

Γύρω στα 388, ο Πλάτωνας κατευθύνθηκε αρχικά στον Τάραντα, με σκοπό να γνωριστεί με τον Αρχύτα. Μετά πήγε στις Συρακούσες⁶ και γνωρίστηκε με τον τύραννο τον Διονύσιο τον πρώτο. Επιθυμούσε να μνησεί τον Διονύσιο στην κοσμοθεωρία του και αυτό να αποτελέσει αφετηρία του πολιτικού του οράματος. Γρήγορα όμως οι σχέσεις του Πλάτωνα και του Διονύσιου μετατράπηκαν σε άσχημες και οι συνέπειες ήταν σχεδόν δραματικές για τον Πλάτωνα. Με παρότρυνση του Δίωνα, ο νεαρός τύραννος, ήθελε έρθει σε επαφή με την φιλοσοφία και να διδαχθεί μέσω του Πλάτωνα την πολιτική αρετή και την σοφία. Ο Πλάτωνας κακώς πίστεψε

⁶Vegetti 2003:155

στις προθέσεις του νεαρού τυράννου και διώχθηκε κακήν κακώς και παρά λίγο να πουληθεί ως δούλος στην Αίγινα. Τελικά με την βοήθεια Αθηναίων φίλων του επέστρεψε στην Αθήνα.

Ανεξαρτήτως των πρώτων αυτών δυσκολιών, η φιλική σχέση με τον Δίωνα είχε ως αποτέλεσμα να βρεθεί μπλεγμένος επί χρόνια σε μια κατάσταση, η οποία προκάλεσε πολλούς και μεγάλους κινδύνους και ακόμα σοβαρότερες απογοητεύσεις. Λίγα χρόνια αργότερα, το 367, ο Διονύσιος ο πρώτος απεβίωσε και την θέση του πήρε ένας γιός του, ο οποίος είχε το ίδιο όνομα, ο Διονύσιος ο δεύτερος. Ο Δίωνας νομίζοντας ότι ασκούσε μεγάλη επιρροή πάνω του, πίεσε τον Πλάτωνα να ξαναέρθει στις Συρακούσες πείθοντάς τον ότι ο Διονύσιος είναι πιο πρόθυμος από τον πατέρα του να αποδεχθεί τα φιλοσοφικά διδάγματα. Αν και ο φιλόσοφος είχε λάβει μεγάλη απογοήτευση από την πολιτική κατάσταση στην Αθήνα, δεν είχε σταματήσει να ασχολείται με το ζήτημα της πολιτικής θεωρίας και θεώρησε ότι θα μπορούσε να μετατρέψει τον Διονύσιο σε έναν *φιλόσοφο βασιλέα*⁷, όπως τους ιδανικούς κυβερνήτες που περιγράφει στην *Πολιτεία* του. Για αυτόν τον λόγο, όταν ο φιλόσοφος προσκλήθηκε για δεύτερη φορά, πήγε και πάλι στις Συρακούσες το 366. Η κοινή πρόθεση του Πλάτωνα και του Δίωνα να τον αντικαταστήσουν στην άσκηση της εξουσίας, δεν διέφυγε της προσοχής του Διονυσίου Β'. Άμεση συνέπεια ήταν ο εξορισμός του θείου του Δίωνα και ο φιλόσοφος βρέθηκε φυλακισμένος μέχρι να αφηθεί ελεύθερος για να επιστρέψει στην Αθήνα.

Ένα τρίτο ταξίδι⁸ στις Συρακούσες στον Διονύσιο πραγματοποίησε ο Πλάτωνας το 361, όντας σε μεγάλη ηλικία. Ο Πλάτωνας είχε σκοπό την ανάκληση του Δίωνα από την εξορία. Δυστυχώς, και το ταξίδι αυτό απέτυχε, καθώς τελείωσε με την εμπλοκή πολλών Ακαδημεικών στην εμφύλια σύγκρουση ανάμεσα στον Διονύσιο και τον Δίωνα και στα διαδοχικά πραξικοπήματα που ακολούθησαν. Ο φιλόσοφος κατάφερε να γυρίσει πίσω στην Αθήνα μονάχα χάρη στην μεσολάβηση του Αρχύτα.

Μετά την επιστροφή του Πλάτωνα στην Αθήνα από το πρώτο του ταξίδι στην Σικελία, ίδρυσε την σχολή του, την Ακαδημία όπως την ονόμασε, σε μία τοποθεσία της Αττικής περίπου ενάμιση χιλιόμετρο από το Δίπυλο. Η σχολή του θα

⁷ Κοπιδάκης κ.α. 2006⁸: 41

⁸ Κακριδής 2005: 170-171

λειτουργήσει για εννιά αιώνες μέχρι το 529 μ. Χ., όταν την έκλεισε ο Ιουστινιανός. Τα μαθήματα πραγματοποιούνταν σε ένα κτήμα κοντά στο πολύ παλιό γυμναστήριο, το οποίο ονομαζόταν, όπως όλη η περιοχή, Ακαδημία, από τον προστάτη Ακάδημο ή Εκάδημο. Συνεπώς και η σχολή πήρε το ίδιο όνομα.

Η Ακαδημία ήταν ένα πολυσύνθετο ίδρυμα, του οποίου όμοιο δεν έχει δημιουργηθεί μέχρι και σήμερα. Από νομική διάσταση, είναι ένας θρησκευτικός σύλλογος προς τιμή της λατρείας των Μουσών. Συγχρόνως ήταν μία πολιτική οργάνωση, η οποία αποτελούνταν από αριστοκρατικούς νέους όχι μόνο από την Αθήνα αλλά και ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο καθώς και κέντρο επιστημονικής διερεύνησης. Ως κέντρο επιστημονικής διερεύνησης, χαρακτηρίστηκε σημείο αναφοράς για φιλοσόφους, μαθηματικούς, αστρονόμους⁹ και επιστήμονες. Ακόμα, ήταν πολύ μεγάλο ίδρυμα ανώτερης εκπαίδευσης από την στιγμή που θεωρούνταν το καλύτερο στο είδος του σε όλη την ιστορία της Ελλάδος. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της σχολής αυτής ήταν ο κοινός τρόπος ζωής δασκάλων και μαθητών, η συμφωνία μίας ηθικοπολιτικής μετατροπής της κοινωνίας, η οποία θα στηρίζεται σε μία φιλοσοφική-επιστημονική γνώση. Από το 387 και ύστερα, όλη η πνευματική εξέλιξη πραγματοποιήθηκε μέσα στην Ακαδημία. Αρκετά από τα πιο σημαντικά φιλοσοφικά του επιτεύγματα, όπως η *Πολιτεία*, ο *Παρμενίδης*, ο *Φίληβος* και οι *Νόμοι*, μπορούν να θεωρηθούν σαν σχεδιαγραμματικά κείμενα ή νουθεσίες των διαλέξεων μέσα στο πλαίσιο της σχολής.

Μέσα από την σχολή του ανέδειξε αξιόλογους πολιτικούς¹⁰ άντρες, οι οποίοι εκπαιδεύτηκαν σύμφωνα με μία «φιλοσοφία» δική του όντας πιο ολοκληρωμένη και πιο υπεύθυνη από την σοφιστική. Αν ο Πλάτωνας δεν έκανε επισημάνσεις στην συνηθισμένη γνώση, παρόλα αυτά αμφισβητούσε τα πρότυπα της εποχής καθώς και την πολιτική πραγματικότητα που τα αναπαρήγαγε. Η ολοκληρωτική προσήλωση στον Σωκράτη υποδήλωνε ότι επιθυμούσε προπάντων να συλλογιστεί σχετικά με τις μεγάλες απουσίες, τα μειονεκτήματα ολόκληρης της πολιτείας και να αντιληφθεί τον τρόπο λειτουργίας της στο σύνολό της. Αυτή είναι μια διαδικασία ανώτερης θεωρητικής δημιουργίας. Ως αφετηρία ήταν μία επώδυνη φιλοσοφική διεργασία στο

⁹ Γυκοφρύδη Λεοντσίνη 2010: 59

¹⁰ Πετρόπουλος 2000: 21

αθηναϊκό σύστημα και ο πλέον άξιος για αυτό ήταν ο Σωκράτης. Για πρώτη φορά η Αθήνα στο πρόσωπό του βρήκε τον δικό της φιλόσοφο¹¹.

3. Οι φιλοσοφικές ιδέες του Πλάτωνα

3.1. Η διαμόρφωση των βασικών φιλοσοφικών του στάσεων

Είναι πολύ σημαντικό να επισημανθεί ότι η πλατωνική φιλοσοφία διαπλάθηκε σταδιακά και στην εξέλιξή της συνέβαλαν προγενέστερα ρεύματα, όπως του Ηράκλειτου, του Σωκράτη, των Πυθαγορείων και των Ελεατών. Κατ' αρχάς, ακολούθησε την σωκρατική θεώρηση για ζητήματα όπως η έννοια της ψυχής, της αρετής και της γνώσης. Η φιλοσοφία του συνδέθηκε άμεσα με την φιλοσοφία των Πυθαγορείων, τα Μαθηματικά και τη Γεωμετρία, που τον βοήθησαν στην προώθηση της σκέψης και της κοσμοθεωρίας του.

Δεσπόζουσα θέση στην φιλοσοφία του Πλάτωνα κατέχει η θεωρία των ιδεών¹². Συγκεκριμένα, ταυτόχρονα με τον αισθητό κόσμο υπάρχει και ο κόσμος των ιδεών (των όντως όντων), ο οποίος είναι προσιτός μονάχα στο νου και όχι στις αισθήσεις μας. Ο αισθητός κόσμος μεταβάλλεται διαρκώς, φθείρεται και η δημιουργία του προσδιορίζεται χρονικά. Στον αντίποδα, ο κόσμος των Ιδεών είναι αιώνιος και αμετάβλητος. Ο αισθητός κόσμος εξαιτίας της συνεχούς μεταβολής και της φθοράς του δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο της γνώσης, η οποία πρέπει να είναι αιώνια και σταθερή. Στην κορυφή της θεωρίας των ιδεών τοποθετεί ο Πλάτωνας την ιδέα του αγαθού, το οποίο αποτελεί απώτατο σκοπό του κόσμου και ταυτίζεται με την έννοια του θεού. Κάθε ανθρώπινη οντότητα μπορεί να προσεγγίσει τις Ιδέες αποκλειστικά με την λογική, η οποία είναι απαλλαγμένη με τις αισθήσεις και οδηγεί στην επιστήμη. Στο υπερβατικό πλαίσιο της ιδέας του αγαθού ή του θεϊκού στοιχείου υπάρχει και η έννοια της ψυχής, η οποία έχει κεντρική θέση στην πλατωνική φιλοσοφία. Ο άνθρωπος ζούσε κάποτε ως άυλη ψυχή, όμως κατέληξε στον υλικό κόσμο και κατέχει σώμα, το οποίο αποτελεί την “φυλακή” της ψυχής. Για αυτό τον λόγο ο άνθρωπος πρέπει να αποδεσμευτεί από τον υλικό κόσμο και με τον θάνατό

¹¹ Διογένης Λαέρτιος 3,6

¹² Πελεργίνης 2002: 24-24

του να επανέλθει στον κόσμο των Ιδεών. Αν δεν επιτευχθεί αυτό, η ψυχή του ανθρώπου επανέρχεται στον επίγειο κόσμο και μετενσαρκώνεται.

Άρρηκτα συνδεδεμένη σχέση με την ανθρώπινη ζωή έχουν η ηθική και η πολιτική, που αποτελούν καίρια θέματα της διαλεκτικής του Πλάτωνα (537d) και είναι αναγκαία η αρμονική τους συνύπαρξη, προκειμένου να υπάρξει μια ιδεώδης πολιτεία. Η αρμονία αυτή προϋποθέτει καταμερισμό των έργων στις τρεις τάξεις. Στην πρώτη τάξη των βιοτεχνών, των γεωργών και των εμπόρων ανατίθεται η μέριμνα για τα υλικά αγαθά. Η τάξη των φυλάκων είναι υπεύθυνη για την φρούρηση της πολιτείας, ενώ η τάξη των αρχόντων για την κυβέρνηση, εφόσον αποκτήσουν την προαπαιτούμενη εκπαίδευση. Για να αποφευχθούν οι κίνδυνοι που προέρχονται από το ιδιωτικό συμφέρον, προτείνει την κοινοκτημοσύνη των περιουσιακών στοιχείων στις δυο ανώτερες κοινωνικές τάξεις. Η διάκριση των κοινωνικών τάξεων μπορεί να παραλληλιστεί με τα μέρη της ψυχής¹³, τα οποία διακρίνει ο Πλάτωνας στην *Πολιτεία*. Για παράδειγμα, οι άρχοντες σχετίζονται με το *λογιστικόν*, οι φύλακες με το *θυμοειδές* και οι δημιουργοί με το *επιθυμητικόν* μέρος της ψυχής. Η δικαιοσύνη θεωρείται ως τέταρτη αρετή, η οποία βρίσκεται σε όλες τις άλλες και πάνω από όλες, καθώς χάρη σε αυτήν εξασφαλίζεται η ισορροπία του συνόλου. Μέσα από τα λεγόμενα του Πλάτωνα, γίνεται σαφές ότι δεν ήταν μόνο μεταφυσικός αλλά και πολιτικός φιλόσοφος. Ήταν αντίθετος με την δημοκρατία της εποχής του, με την επικράτηση των πλουσίων και την αδικία που επικρατούσε σε όλους τους τομείς της καθημερινότητας. Γι' αυτό τον λόγο οραματιζόταν την ιδανική πολιτεία, η οποία δεν υλοποιήθηκε ποτέ, όμως αποτέλεσε στόχο των φιλοσόφων που επηρεάστηκαν από τις απόψεις του.

¹³ Κοπιδάκης et al., 2006: 101-102

3.2. Ο Πλάτωνας και οι σοφιστές

Ο Πλάτωνας θεωρεί ότι η γνώση είναι μια προσπάθεια επαναφοράς στις απόλυτες ιδέες. Αξιοσημείωτη είναι η ετυμολογία της λέξης αλήθεια, η οποία αποτελείται από το στερητικό α και την λέξη λήθη. Αν και γενικότερα η λήθη έχει την έννοια της πλάνης, του λάθους, στον Πλάτωνα σχετίζεται με την έννοια του ξεχασμένου. Ακόμα υποστηρίζει ότι η αλήθεια υπάρχει μέσα στον άνθρωπο και ο καθένας πρέπει να την ανακαλύψει. Επιπροσθέτως, ο εγκέφαλος είναι άπειροι θησαυροί, οι οποίοι κατά βάση παρά πολύ καλά κρυμμένοι και αυτοί έχουν συσσωρευτεί από την μακροχρόνια εξέλιξη. Κύριος σκοπός της γνώσης είναι η εξαγωγή αυτών των θησαυρών στην επιφάνεια. Η διαδικασία αυτή είναι επίπονη, αλλά οι ανταμοιβές της είναι πολλές και διαρκείς.

Ο Πλάτωνας, λοιπόν, προχώρησε αυτή την αρχική ιδέα στις ανθρώπινες κοινωνίες. Αναλυτικότερα τονίζει ότι η αλήθεια είναι μία και μοναδική και μονάχα οι φιλόσοφοι έχουν την δυνατότητα να την ανακαλύψουν και να φθάσουν στις απόλυτες ιδέες. Έτσι, αποκλειστικά αυτοί μπορεί να είναι οι εκφραστές της μίας και μοναδικής αλήθειας και συνεπώς θα πρέπει να διοικούν τις κοινωνίες. Στην Πολιτεία των ιδεών στη θέση των διοικούντων τοποθέτησε τους φιλόσοφους, αυτούς δηλαδή που ενδιαφέρονται για την γνώση και την ανακάλυψη αυτών των αληθειών (519b- d). Αυτοί έχουν τον πρώτο λόγο για τα πάντα και επιβάλλουν την μία και μοναδική αλήθεια, έστω και με τη βία για όσους δεν θέλουν να τη δεχθούν.

Στον αντίποδα, αν και οι σοφιστές¹⁴ είχαν μεγάλη επιρροή κατά την εποχή τους, δέχτηκαν αρνητική κριτική και κυρίως από τον Σωκράτη και τον Πλάτωνα. Συγκεκριμένα, κατηγορήθηκαν για τον θρησκευτικό αγνωστικισμό, για αμφισβήτηση των παραδοσιακών αξιών και για επαγγελματισμό, διότι η διδαχές του ήταν επί πληρωμή (*Σοφιστής*, 231d-236e). Άμεσο αποτέλεσμα αυτής της κριτικής ήταν ο όρος «σοφιστές», που είχε καταλήξει να θεωρείται συνώνυμη του αμοραλιστή και του «επαγγελματία φιλόσοφου». Θεωρήθηκαν ότι δεν ήταν «φιλόσοφοι» με την επικρατούσα σημασία του όρου, που δηλώνει τη διαρκή και επίμονη επίτευξη της

¹⁴ Αντωνίου 1997: 55

ανακάλυψης της αλήθειας και την ειλικρινή αφοσίωση σε αυτήν. Αντίθετα, οι αμειβόμενοι δάσκαλοι της σοφίας επιδίωκαν να μεταλαμπαδεύσουν στους νέους την μέθοδο (πειθούς δημιουργός) με την οποία θα εκφράζουν πειστικά το ψεύδος ως αλήθεια. Συνεπώς, δεν τους ενδιέφερε η αναζήτηση της αλήθειας και του δικαίου, αλλά πίστευαν στα «εϊκότα», δηλαδή τα πιθανά και αληθοφανή. Τέλος, για τους σοφιστές δεν υπήρχε μια απόλυτη αλήθεια και είναι οι άνθρωποι που κρίνουν κάθε φορά ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν τι είναι σωστό και τι όχι (*Πρωταγόρας* 316d-e, 318e-319a).

Στην αρχαία Ελλάδα, οι σοφιστές και οι φιλόσοφοι ήταν υποστηρικτές διαφορετικών πολιτευμάτων. Συγκεκριμένα, οι περισσότεροι σοφιστές, ήταν οπαδοί της δημοκρατίας, ενώ ο Πλάτωνας στην προσπάθειά του να εφαρμόσει την *Πολιτεία* των ιδεών, ήρθε σε επαφή με διάφορα τυραννικά κατά βάση καθεστώτα στις ελληνικές πόλεις στην Σικελία. Ήταν ένας υπέρμαχος του καλού, της μιας αλήθειας, που έπρεπε να εφαρμοσθεί με οποιοδήποτε κόστος, ακόμη και με τη βία.

3.3. Η ηθική του Πλάτωνα

Κατά την λεγόμενη σωκρατική περίοδο, ο Πλάτωνας μελετά την έννοια του αγαθού και καταλήγει στη γνώση της ενότητάς της και τα ονόματα των διάφορων αρετών διακρίνονται ως ποικίλες εκφράσεις της μιας και μοναδικής ηθικής ενέργειας, της αρετής (428b-429a, 429a-430c, 430d-432b, 432b-434d). Ταυτόχρονα, υποστηρίζει ένα γνωσιοθεωρητικό ντετερμινισμό, καθώς ενστερνίζεται ότι η πράξη ενός ατόμου εξαρτάται από την γνώση των ηθικών αξιών. Συνεπώς, το κακό παρουσιάζεται σαν πλάνη, η οποία είναι εφικτό να παραμεριστεί με την διδασχή (476d- 478e).

Η άποψη ότι η αρετή είναι αποτέλεσμα γνώσης επικρατεί μέχρι τον Πρωταγόρα, αλλά αρχίζει να παραμερίζεται σταδιακά στο Γοργία. Το κακό θεωρείται πια ότι είναι αρρώστια της ψυχής, η οποία μπορεί να γιατρευτεί με μία συγκεκριμένη επιστήμη, την φιλοσοφία. Ο τρόπος αντιμετώπισης αυτής την ψυχικής ασθένειας δεν είναι η διδασχή, αλλά η τιμωρία και για αυτό το λόγο δεν υφίσταται μεγαλύτερη δυστυχία για το άτομο από το να πράττει το κακό και να μένει ατιμώρητος, καθώς έτσι αφαιρείται η μοναδική δυνατότητα να διορθωθεί. Η αλλαγή αυτή οφείλεται στην προσχώρησή του στον δυϊστική ψυχολογία των Πυθαγορείων.

Η ηθική¹⁵ του Πλάτωνα από τον Γοργία και μετέπειτα παραμένει αποκλειστικά δυϊστική. Αναλυτικότερα, η σωματικότητα με τις καθημερινές ανάγκες και τις επιθυμίες είναι η αφορμή κάθε κακού και κάθε βλάβης. Όλα τα υλικά αγαθά και ανάμεσα σε αυτά και η ζωή δεν έχουν αξία. Όμως σε κάποιες περιπτώσεις τα αγαθά αποτελούν εμπόδια για την θέαση του αγαθού, την εξομοίωση με το θείο. Η ψυχή στην αληθινή της ουσία σχετίζεται με το νοητό κόσμο. Μονάχα ανηφορίζοντας προς το νοητό κόσμο και επιστρέφοντας στην ρίζα της αποκτάται η τέλεια μακαριότητα της ψυχής. Συνεπώς, σύμφωνα με τον *Φαίδωνα* (64a-67b) , το σώμα αποτελεί την φυλακή και τον τάφο της ψυχής, καθώς το κακό μολύνει την ψυχή. Χάρη στην συστηματική λύτρωση από τον επίγειο σύντροφο κατά την διάρκεια της ζωής και τέλος στο θάνατο η ψυχή πιθανότατα να ξαναφτάσει στην αρχική της καθαρότητα και στην κατάκτηση της μιας και μοναδικής αλήθειας. Στην ουσία, η

¹⁵ Zeller – Nestle 1995: 174-177

αντίληψη αυτή επικράτησε σε όλη την ζωή του φιλοσόφου, ακόμα και αν δεν την στήριζε πάντα με την ίδια θέρμη.

Ύψιστος σκοπός κατά τον Πλάτωνα, είναι η απόκτηση του αγαθού ή η «ευδαιμονία» (519d -520a) . Η ευδαιμονία βασίζεται στην εκτέλεση του αγαθού, η οποία συνδέεται άρρηκτα με το συναίσθημα της ηδονής και ισοδυναμεί με την αρμονία της ψυχής. Με άλλα λόγια, είναι η ομορφιά και η υγεία της ψυχής, η επικράτηση του θεϊκού στοιχείου στον άνθρωπο όσον αφορά τις κατώτερες ορμές. Η ηθική συνολική σύσταση του ανθρώπου αποκαλείται από τον φιλόσοφο ως «δικαιοσύνη», διότι παρουσιάζει μια ιδεώδη εικόνα του δικαίου, που δεν αμφισβητεί την ορθότητα των αρχών του.

Η πλατωνική ηθική, όπως και η σωκρατική, βασίζεται εξ' ολοκλήρου στην αυτονομία του λογικού (377a). Ωστόσο η ηθική του στηρίζεται στην θρησκεία και συγκεκριμένα στην δική του θρησκεία. Αυτή είναι ο φιλοσοφικός μονοθεϊσμός, οποίος ταυτίζει την θεότητα με την ιδέα του αγαθού και την πίστη στην πρόνοια. Αυτό συμβαίνει καθώς ο κόσμος είναι έργο της λογικής και αντίγραφο του κόσμου των ιδεών. Όντας σε προχωρημένη ηλικία ο Πλάτωνας γίνεται πιο συντηρητικός και δεν διακρίνει μόνο στα άστρα αόρατους θεούς, αλλά αναγνωρίζει και στους λαϊκούς θεούς κάποια παιδαγωγική αξία και απαιτεί θανατική ποινή στους αδιόρθωτους θεούς. Με αυτό τον τρόπο η θρησκεία καταλήγει να θεωρείται όργανο για την ηθική αγωγή του λαού.

3.4. Η πολιτική του Πλάτωνα

Η ηθική και η πολιτική¹⁶ για τον Έλληνα έχουν πολύ στενή σχέση, γιατί το άτομο δεν μπορεί να υφίσταται απομακρυσμένο από την κοινότητά του. Τα πολιτεύματα που επικράτησαν συνέβαλαν σε σημαντικό βαθμό στην χειραφέτηση του ατόμου. Ο Πλάτωνας τονίζει ότι η πολιτεία δεν θα απαλλαχθεί από τα προβλήματα της με την αλλαγή του πολιτεύματος, αλλά μόνο με την ηθική ανακαίνιση της πολιτείας (*Z' Επιστολή* 324d). Ήταν εμφανώς επηρεασμένος από τον Πυθαγορισμό, ο οποίος στόχευε στην απελευθέρωση του συσκοτισμένου νου από τα δεσμά του και υποστήριζε ότι μονάχα με το νου μπορεί να προσεγγιστεί η γνώση της Αλήθειας, απαλλαγμένος από πάθη και ελαττώματα. Συνεπώς, ο Πλάτων θεωρεί ότι η πολιτεία δεν πρέπει να βασίζεται στην φιλαρχία ατόμων ή ορισμένων κοινωνικών τάξεων, αλλά αντίθετα στην διαπαιδαγώγηση για το αγαθό (*Γοργίας* 501d). Η δεσπόζουσα θέση της ιδέας του αγαθού συνεπάγεται την ύπαρξη της δικαιοσύνης, η οποία εξασφαλίζει τη ορθή διαχείριση των σωματικών και ψυχικών αναγκών του ατόμου και της ανθρώπινης κοινότητας. Η *πολιτεία* του Πλάτωνα θεμελιώνεται μεταφυσικά και σχετίζεται με τον δυϊστικό χωρισμό σώματος και ψυχής, γήινου και αιώνιου, με την προϋπόθεση ότι το σώμα είναι το μέσο και η ψυχή ο σκοπός. Απόδειξη γι' αυτό είναι η παραβολή της σπηλιάς στην αρχή του εβδόμου βιβλίου και ο μύθος της ψυχής στο τέλος του δέκατου βιβλίου. Αποκλειστικά με την παρατήρηση του υπερβατικού κόσμου, του αιώνιου, ο Πλάτωνας είναι σε θέση για καινοτόμες μεταρρυθμίσεις.

Η μεταφυσική θεμελίωση της πλατωνικής πολιτείας είναι διακριτή στον χωρισμό των κοινωνικών τάξεων. Οι τρεις κοινωνικές τάξεις αντιστοιχούν στην τριχοτόμηση της ψυχής κατά τον φιλόσοφο. Στο λογιστικό μέρος αντιστοιχεί η τάξη των φιλοσοφικά μορφωμένων αρχόντων, στο θυμοειδές η τάξη των φυλάκων και στο επιθυμητικό μέρος η τάξη των γεωργών και των επαγγελματιών. Η *πολιτεία* του Πλάτωνα έχει το χαρακτήρα της πνευματικής αριστοκρατίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι για την διακυβέρνηση της πολιτείας απαραίτητο είναι η γνώση του αγαθού και η εφαρμογή της στην αγωγή του λαού. Γι' αυτό το λόγο βασική προϋπόθεση είναι η

¹⁶ Zeller – Nestle 1995: 178-184

διαπαιδαγώγηση κατάλληλων αρχόντων και έτσι το κύριο θέμα του έργου του το αποτελεί οι δυο ανώτερες κοινωνικές τάξεις.

Ήδη στην *Πολιτεία* (580 b) ο τύραννος απέχει πολύ από τον αληθινά βασιλικό άνθρωπο. Αυτό το μοναρχικό ιδανικό του άρχοντα αποτυπώνεται στον *Πολιτικό*, στο οποίο στη θέση του φιλοσοφημένου άρχοντα τοποθετεί τον πολιτικά πραγματογνώμονα μονάρχη. Αυτός, αποδεσμευμένος από κάθε νόμο, διατάζει το πιο ωφέλιμο για το κράτος, βάζοντας τους σωστούς ανθρώπους στις σωστές θέσεις. Κοντά στο ιδανικό της απολυταρχίας, αναγνωρίζεται η ανάγκη του νομικού κράτους. Το νομικό κράτος ξεχωρίζει τις τρεις μορφές εξουσίας, τη βασιλεία, την αριστοκρατία και την έννομη δημοκρατία. Αντίθετα, παράνομες θεωρεί την τυραννίδα, την ολιγαρχία και την απεριόριστη δημοκρατία. Στους *Νόμους* ο Πλάτωνας εγκατέλειψε ορισμένες από τις ριζοσπαστικές απαιτήσεις του, όπως την κοινότητα γυναικών και παιδιών, την κατάργηση της ιδιωτικής περιουσία ακόμα και την επικράτηση των φιλοσόφων (*Νόμοι*, 738a). Στην θέση τους έβαλαν ένα συμβούλιο της επικρατείας, το οποίο επιτηρεί τα πάντα, ένα σύλλογο αποτελούμενο από νομοφύλακες, που είναι υπεύθυνος για την επίβλεψη γάμων και την οικιακής ζωής, καθώς και την αυστηρή διατήρηση του ορισμένου αριθμού των κλήρων. Ακόμα, ο Πλάτωνας επισημαίνει ότι η πολιτεία είναι το παιδευτήριο της ψυχής για την αιωνιότητα και η λογική πολιτεία παρουσιάζεται σχεδόν σε θεοκρατία (*Νόμοι* 713a). Η θεωρία της μετεμψύχωσης διατηρείται και στα πολιτικά πράγματα αλλά και στην τέχνη και στην ποίηση, οι οποίες είναι υποχρεωμένες να υποταχθούν σε ηθικοθηρησκευτικούς σκοπούς και υποβαθμίζεται η σπουδαιότητα των επίγειων αναγκών.

4. Διερευνώντας το περιεχόμενο της *Πολιτείας*

Ο Σωκράτης αφηγείται σε κάποιον φίλο του, ο οποίος δεν κατονομάζεται, το μακροσκελή, ολονύκτιο διάλογο που διαδραματίστηκε την προηγούμενη μέρα ανάμεσα σε εκείνον και διάφορα πρόσωπα στο σπίτι του ηλικιωμένου, πλούσιου μέτοικου Κέφαλου. Εκείνος και ο Γλαύκων, ο μεγαλύτερος αδελφός του Πλάτωνα, είχαν κατεβεί στον Πειραιά για να παρακολουθήσουν τη γιορτή της Βενδίδας, μιας θρακικής θεότητας που ταυτιζόταν με τη θεά Άρτεμη¹⁷. Επιστρέφοντας στην Αθήνα συνάντησαν τον Πολέμαρχο, το μεγαλύτερο γιο του μέτοικου Κέφαλου, ο οποίος τους προσκάλεσε στο σπίτι του πατέρα του όπου ετοιμαζόταν θυσία (327 – 328b). Εκεί ξεκίνησαν μια ενδιαφέρουσα συζήτηση, στην οποία έλαβαν μέρος ο Κέφαλος, ο γιος του Πολέμαρχος, ο σοφιστής Θρασύμαχος, ο Κλειτοφών, οι δύο μεγαλύτεροι αδελφοί του Πλάτωνα, ο Γλαύκων και ο Αδείμαντος, και ο Σωκράτης. Κύριοι συζητητές από το δεύτερο βιβλίο της *Πολιτείας* και εξής είναι ο Σωκράτης, ο Γλαύκων και ο Αδείμαντος.

Ο Σωκράτης, όπως και σε άλλους σημαντικούς διαλόγους του Πλάτωνα, είναι το κεντρικό πρόσωπο της συζήτησης, το οποίο αναλαμβάνει να υποδείξει καθοδηγητικά στους συνομιλητές του τον ενάρετο τρόπο ζωής, όπως τον ασπάστηκε ο ίδιος στον προσωπικό του βίο¹⁸. Κεντρικό θέμα του διαλόγου είναι η φύση της δικαιοσύνης και της αδικίας και, κατ' επέκταση, αν και κατά πόσο ο δίκαιος ή ο άδικος άνθρωπος είναι ευτυχέστερος και σε αυτήν και στην άλλη ζωή. Για να διερευνηθεί το περίπλοκο αυτό ζήτημα, ο Σωκράτης προτείνει την εξέτασή του στο ευρύτερο πλαίσιο μιας πόλης – κράτους (369a). Τότε, ξεκινούν εξ αρχής τη θεωρητική κατασκευή μιας ιδεατής πολιτείας, η οποία συγκροτείται και αναπτύσσεται προοδευτικά από το πρωτόγονο στάδιο της ίδρυσής της στην πλήρη ανάπτυξή της.

Η *Πολιτεία* μαζί με τον *Πολιτικό* και τους *Νόμους* – όπως άλλωστε υποδηλώνει και ο τίτλος τους – αλλά και τους περισσότερους πλατωνικούς διαλόγους σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, διαπλέκονται γύρω από ένα κρίσιμο πολιτικό

¹⁷ Σκουτερόπουλος, 2002: 779

¹⁸ Brumbaugh, 1966: 137; Strauss, 1972: 7

ερώτημα υπαγόμενοι στο πεδίο της πολιτικής φιλοσοφίας. Το μέρος στο οποίο διαδραματίζεται η συζήτηση, όπως και τα πρόσωπα που συμμετέχουν σε αυτή, τα οποία έχουν μια συγκεκριμένη ηλικία, κοινωνική θέση, χαρακτήρα και εμφάνιση, δηλώνονται με σαφήνεια. Κάτι ανάλογο δεν συμβαίνει με το ευρύτερο χρονικό πλαίσιο, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να διαγραφεί με ασφάλεια η περιρρέουσα πολιτική ατμόσφαιρα μέσα στην οποία διεξάγεται η συζήτηση. Πιθανώς, διαδραματίζεται σε μια σημαντική πολιτική δεκαετία για την Αθήνα, η οποία απασχόλησε έντονα τον Σωκράτη, τον Γλαύκωνα και τον Αδείμαντο, κοινώς τους κεντρικούς συνομιλητές¹⁹.

Στο διάλογό του *Πολιτεία ή Περί δικαίου*, ο Πλάτωνας διά στόματος του Σωκράτη εκθέτει τις απόψεις του για την *καλλίπολιν*, την ιδεώδη πολιτεία, η οποία διασφαλίζει στον πολίτη της τον άριστον βίον. Το θέμα αυτό απασχολούσε ιδιαίτερα τον Πλάτωνα και κυρίως τη λειτουργία της δημοκρατίας, οι δημαγωγοί, οι οποίοι καλόπιαναν, κολάκευαν και εξαπατούσαν το δήμο, η ανάθεση πολλών αξιωμάτων στο ίδιο πρόσωπο με κλήρωση, οι αποφάσεις δια βοής του πλήθους για κρίσιμα θέματα της πόλης και η πειθώς των ρητόρων.

¹⁹ Strauss 1972: 7-8

5. Η ιδανική Πολιτεία

5.1. Η γέννηση της Πολιτείας

Το κράτος κατά τον Πλάτωνα δεν αποτελεί μια σύμβαση, αλλά βασίζεται στη φύση του ανθρώπου. Το άτομο για να ικανοποιήσει τις βασικές του ανάγκες (στέγη, τροφή, ένδυση) είναι αναγκασμένο να δημιουργήσει πυρήνες συμβίωσης με άλλα άτομα. Η βοήθεια και η προστασία που παρέχει ο ένας άνθρωπος στον άλλο είναι οι δεσμοί που συνέχουν το κοινωνικό σύνολο. Η αλληλεγγύη, όμως, δεν αρκεί για να επιβιώσει η ομάδα. Η εργασία πρέπει να καταμερίζεται ανάλογα με τις ικανότητες κάθε ατόμου. Έτσι, ο πρωταρχικός πυρήνας της κοινωνίας πρέπει να περιλαμβάνει ένα γεωργό, έναν ιατρού, έναν υποδηματοποιό και έναν οικοδόμο.

Ωστόσο, μια τόσο μικροσκοπική κοινωνία δεν έχει δυνατότητες να επιβιώσει για μεγάλο διάστημα. Συνεπώς, ο πρωταρχικός αυτός πυρήνας θα πρέπει να διευρυνθεί και να συμπεριλάβει πολλούς τεχνίτες που παράγουν αγαθά και αυτούς που θα τα διακινούν, δηλαδή τους εμπόρους (369b – 373e). Η αναπτυγμένη υλικά και πνευματικά πόλη δεν μπορεί να μείνει απροστάτευτη, διότι η πλεονεξία που εμπεριέχεται στην ανθρώπινη φύση, η αναζήτηση και η κατοχή του πλούτου μπορεί να προκαλέσει συγκρούσεις. Επομένως, δημιουργείται η ανάγκη η πόλη να επεκταθεί εδαφικά χάρη στις υπηρεσίες ειδικά εκπαιδευμένων στρατιωτών, οι οποίοι παράλληλα θα την προστατεύουν (374a – 374e).

Στο σημείο αυτό τίθεται ένας προβληματισμός σχετικά με την εκπαίδευση των φυλάκων και τα πρόσωπα τα οποία θα καθορίσουν το περιεχόμενό της και θα αναλάβουν γενικότερα τη κυβέρνηση της πολιτείας. Αυτά τα πρόσωπα πρόκειται για μια μικρή μερίδα εκλεκτών φυλάκων, οι οποίοι έχουν την κρίση, την παιδεία και όλα τα απαραίτητα προσόντα για να αναλάβουν να φέρουν εις πέρας με επιτυχία το βαρυσήμαντο αυτό καθήκον. Η μερίδα αυτή των εκλεκτών αντιστοιχεί βέβαια στους φιλοσόφους.

Επομένως, η ίδρυση της ιδανικής πολιτείας εξελίσσεται σε τρία στάδια, τα οποία εγκαθιδρύονται και αναπτύσσονται προοδευτικά μέσα από μια γραμμική

πορεία, κατά την οποία κάθε μορφή της πόλης – κράτους φθίνει και αντικαθιστάται από την επόμενη. Κατά την εξέλιξη των συγκεκριμένων σταδίων²⁰ ιδρύονται:

- α) η «υγιής πόλη» ή η «πόλη των γουρουνιών»,
- β) η «εμπλουτισμένη πόλη» ή η «πόλη του οπλισμένου στρατοπέδου»,
- γ) η «πόλη της Ομορφιάς» ή η πόλη που κυβερνάται από τους φιλοσόφους.

Η ανάγκη της ίδρυσης της αρχικής πόλης φέρει τις ρίζες της στην ανάγκη του ανθρώπου να ικανοποιήσει κάποιες πρωτογενείς του ανάγκες, οι οποίες σχετίζονται με την επιβίωσή του. Επομένως, κάθε άνθρωπος παράγει μόνο ένα αγαθό ή προσφέρει μια μοναδική υπηρεσία με αντάλλαγμα τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που παράγουν και προσφέρουν οι συμπολίτες του. Κάθε άνθρωπος εξασκείται και γνωρίζει μόνο μια τέχνη, κοινώς ένα επάγγελμα, το οποίο είναι μοναδικό, δηλαδή διαφέρει από εκείνο των υπολοίπων. Η επιλογή του καθορίζεται από τα ίδια τα χαρακτηριστικά κάθε ανθρώπου, δηλαδή τα ταλέντα και τις ιδιαίτερες ικανότητες που του έχει χαρίσει η φύση. Συνεπώς, η ενασχόλησή του με αυτό καθίσταται πιο ευχάριστη και λιγότερο κουραστική.

Στην υγιή πόλη ο πληθυσμός είναι μικρός, το έδαφος περιορισμένο, όλοι δουλεύουν όχι μόνο για προσωπικό τους όφελος αλλά και με γνώμονα το κοινό καλό. Στην πόλη αυτή δεν υπάρχει η ανάγκη κυβέρνησης των πολιτών, καθώς επικρατεί εκ φύσεως η απόλυτη αρμονία και η δικαιοσύνη. Η συγκεκριμένη πόλη ταυτίζεται με τις πρωτόγονες κοινωνίες, δεν υπάρχει πολιτισμός αλλά καλύπτει μόνο τις ανάγκες επιβίωσης.

Ωστόσο, η αρμονία της διαταράσσεται εξαιτίας της πλεονεκτικής φύσης του ανθρώπου, η οποία επιτάσσει στους πολίτες της μετά την κάλυψη των πρωτογενών αναγκών, να διεκδικήσουν και άλλα πράγματα μη αναγκαία, όπως ο πλούτος. Επομένως, μεταβαίνουμε στο δεύτερο στάδιο της εξέλιξής της, στο οποίο επικρατεί δυσαρμονία, καθώς δεν υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στην παραγωγή και την ανταμοιβή. Επιπλέον, η αύξηση του πληθυσμού δημιουργεί μια νέα πραγματικότητα στην κοινωνική και οικονομική οργάνωση του κράτους, το εμπόριο ανακατατάσσεται όχι μόνο στο εσωτερικό της πόλης αλλά και στο εξωτερικό, ανακύπτουν προβλήματα

²⁰ Strauss 1978: 16

σχετικά με τη ροή του χρήματος, την αξία της εργατικής δύναμης και την αύξηση της παραγωγής.

Οι νέες διευρυμένες ανάγκες των ανθρώπων οδηγούν στην ενασχόλησή τους με περισσότερες τέχνες, αλλά και στην κήρυξη πολέμων, ώστε να επεκταθούν και να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους με τα αγαθά των γειτονικών πόλεων. Επομένως, είναι αναγκαία η δημιουργία μιας νέας τέχνης, της τέχνης των πολεμιστών, και η δημιουργία της αντίστοιχης κοινωνικής ομάδας, η οποία θα αναλαμβάνει την προστασία της πόλης από εξωτερικούς εχθρούς και τη διαφύλαξη της ισορροπίας στο εσωτερικό. Για το σκοπό αυτό, στη συγκεκριμένη τάξη πρέπει να εντάσσονται άνθρωποι που έχουν τα κατάλληλα φυσικά χαρακτηριστικά, σωματικά και πνευματικά, τα οποία θα διανθίσουν μέσα από την κατάλληλη εκπαίδευση. Θα πρέπει να είναι σκληροί με τους εχθρούς, φιλικοί και ευγενικοί μεταξύ τους αλλά και με τους συμπολίτες τους, να έχουν διαπλάσσει το σώμα αλλά και το πνεύμα τους.

Τότε, δημιουργείται η ανάγκη να βρεθούν κάποιοι οι οποίοι θα αποφασίσουν για την εκπαίδευσή των πολιτών και δή των φυλάκων, θα καταστούν δηλαδή αρχιτεχνίτες του εκπαιδευτικού συστήματος και θα αναλάβουν να κυβερνούν όλες τις τάξεις και να απονέμουν τη δικαιοσύνη. Αυτοί δεν είναι άλλοι από τους φιλοσόφους, μια μικρή κοινωνική ομάδα που προέρχεται από την τάξη των φυλάκων, η οποία διακρίνεται για κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που της επιτρέπουν να κυβερνά τελικά την ιδανική πολιτεία

Η υγιής πολιτεία τοποθετείται στη βάση της εξέλιξης της ιδανικής Πολιτείας, προκειμένου ο Πλάτωνας να προσδιορίσει την οικονομική βάση όλων των κοινωνιών. Οι εν λόγω κοινωνίες με την πάροδο του χρόνου αναπτύσσονται πληθυσμιακά, εξελίσσονται, έχουν περισσότερες ανάγκες υλικών αγαθών και υπηρεσιών αλλά και στρατεύματος. Για να διασφαλιστεί, επομένως, η δικαιοσύνη στο εσωτερικό τους, ο Πλάτωνας προτείνει ένα μοντέλο για τη διάκριση των κοινωνικών ομάδων και της προσφοράς τους στην πολιτεία²¹.

²¹ Melling 1987: 81

5.2. Η κοινωνική διάρθρωση και η άσκηση της εξουσίας

Στην ιδανική πολιτεία τα μέλη της καταμερίζονται σε τρεις κοινωνικές ομάδες: τους δημιουργούς, τους φύλακες – επίκουρους και τους φύλακες – άρχοντες (ή τους λεγόμενους βασιλείς). Η παραπάνω διάκριση θα μπορούσε, επίσης, να χαρακτηριστεί ως διμερής, καθώς η ανώτερη ομάδα, η ομάδα των φυλάκων – αρχόντων προέρχεται από τους φύλακες – επίκουρους. Η επιλογή του όρου «ομάδα» δεν είναι τυχαία, καθώς η κοινωνική διάκριση των πολιτών σε κατηγορίες δεν παραπέμπει στις τάξεις ή τις λεγόμενες κάστες²².

Η συγκεκριμένη διάρθρωση είναι λειτουργική και αντιστοιχεί στα τρία μέρη της ψυχής που κυριαρχούν στα μέλη κάθε κοινωνικής ομάδας²³, το *ἀλόγιστον* ή *ἐπιθυμητικόν* (439d), το *θυμοειδές* (441a) και το *λογιστικόν* (436a, 580d). Κατ' αρχάς, το *ἀλόγιστο* ή *ἐπιθυμητικό* είναι το κατώτερο μέρος της ψυχής, το οποίο αποζητά την ικανοποίηση των πρωτογενών ανθρώπινων αναγκών και την απόλαυση σαρκικών επιθυμιών, όπως το φαγητό, το ποτό και ο έρωτας. Το συγκεκριμένο μέρος είναι φιλοκερδές και φιλοχρήματο, καθώς χαρακτηρίζεται από την απληστία και το πάθος να αποκτήσει το άτομο ολοένα και περισσότερα υλικά αγαθά. Το κατώτερο αυτό μέρος κυριαρχεί στα ευρύτερα λαϊκά στρώματα, δηλαδή στους δημιουργούς. Το *θυμοειδές*, όπως υποδηλώνει το όνομά του, είναι το εύκαμπτο μέρος της ψυχής. Αυτό συνδέεται με το θυμό, την ορμή, την οργή, την ανδρεία, τον εγωισμό, τη βούληση και όλα τα υπόλοιπα συναισθήματα. Το μέρος αυτό κυριαρχεί στην ψυχή των φυλάκων και τιθασεύει το επιθυμητικό. Και τα δυο μαζί υπακούουν στο ανώτερο μέρος της ψυχής, το *λογιστικόν*, το οποίο ηγεμονεύει. Αυτό αντιστοιχεί στη λογική, τη σοφία και το νου που χαρακτηρίζει τους κυβερνώντες της πολιτείας.

Για να επικρατεί δικαιοσύνη και αρμονία στην ψυχή κάθε ανθρώπου σε ατομικό επίπεδο, πρέπει τα δύο κατώτερα αλληλεξαρτώμενα μέλη της να υπακούουν στο λογιστικό, το οποίο προβαίνει σε όλες τις κρίσεις και δίνει εντολές στο θυμοειδές, ώστε το τελευταίο να επιβάλλει στο επιθυμητικό τις αποφάσεις του²⁴. Διαφορετικά επέρχεται η σύγχυση και η καταστροφή. Η ψυχή δεν ταυτίζεται με την νοημοσύνη ή

²² Koyre 1990: 134

²³ Δεσποτόπουλος 2002: 114

²⁴ Koyre 1990: 136

τη σκέψη στην πλατωνική θεωρία. Είναι δυνατόν κάποιος να φέρει υψηλό βαθμό ευφυΐας αλλά η ψυχή του να έχει αφεθεί στο επιθυμητικό, με αποτέλεσμα να επιδιώκει μόνο την ικανοποίηση των σωματικών του αναγκών και τις ηδονικές απολαύσεις²⁵.

Αντίστοιχα, για να επικρατεί δικαιοσύνη στην πολιτεία σε κοινωνικό επίπεδο, πρέπει να κυβερνούν εκείνοι, οι οποίοι δρουν με γνώμονα το λογιστικό μέρος της ψυχής, κοινώς οι φιλόσοφοι. Πιο αναλυτικά:

Α) Οι *δημιουργοί*: Είναι η κατώτερη και πολυπληθέστερη ομάδα στην ιδανική πολιτεία, η οποία συγκροτείται από τους γεωργούς, τους τεχνίτες, τους εμπόρους και γενικά τους χειρώνακτες. Οι πολίτες της συγκεκριμένης ομάδας συμβάλλουν μέσα από το παραγωγικό τους έργο ή κάποια υπηρεσία στην οικονομική συντήρηση της πολιτείας, γι' αυτό άλλωστε μπορούν να χαρακτηριστούν ως το «χρηματιστικό γένος» της πολιτείας. Είναι μεν αποκλεισμένοι από τα στρατιωτικά καθήκοντα και την άσκηση της εξουσίας, αλλά εργάζονται προστατευμένα, χωρίς να κινδυνεύουν να ζουν στην ένδεια, αλλά ούτε να πλουτίσουν υπέρμετρα (421a-421c). Έχουν οικογένεια, όπως και ατομική περιουσία αλλά μέσα από την εργασία τους συντηρούν ουσιαστικά όχι μόνο τον εαυτό τους αλλά και τις άλλες δύο ηγεμονικές τάξεις. Τα φυσικά και ψυχικά τους γνωρίσματα δεν τους επιτρέπουν να λάβουν την εκπαίδευση των φυλάκων, όπως και η ίδια η απασχόλησή τους με παραγωγικές εργασίες. Μέσα από τις ενασχολήσεις τους και τον τρόπο ζωής τους ικανοποιούν το πιο αναπτυγμένο μέρος της ζωής τους, δηλαδή το αλόγιστο²⁶.

Β) Οι *φύλακες – επίκουροι*: Πρόκειται για προικισμένους ανθρώπους με σωματικά και ψυχικά χαρίσματα, οι οποίοι είναι ικανοί να λάβουν την κατάλληλη εκπαίδευση και να αναλάβουν στρατιωτικά και διοικητικά καθήκοντα (591c). Οι φύλακες είναι αφοσιωμένοι στην υπηρεσία του κράτους και εν δυνάμει μπορούν να εξελιχθούν σε φιλοσόφους. Έχουν ένα βασικό ρόλο στην Πολιτεία, καθώς τη διοικούν και ασκούν την εξουσία σε καιρό πολέμου και ειρήνης. Οι φύλακες είναι ουσιαστικά η προστατευτική ασπίδα της πόλης από τους εξωτερικούς εχθρούς, αλλά και η δικλείδα ασφαλείας της για την εύρυθμη λειτουργία του εσωτερικού της.

²⁵ Bughan 1999: 35

²⁶ Δεσποτόπουλος 2002: 115 - Melling, 1987: 83

Γ) Οι φύλακες – βασιλείς (ή φιλόσοφοι)²⁷: Πρόκειται για φύλακες ιδιαίτερα προικισμένους με οξύτητα στο νου και τέτοιες ψυχικές δυνάμεις, οι οποίες όταν απελευθερωθούν μέσα από μακροχρόνια και επίπονη εκπαίδευση, μπορούν να προσεγγίσουν την ιδέα του Αγαθού (415c, 423d). Είναι προσωπικότητες που δεν διαθέτουν μόνο γνώσεις και συνθετική σκέψη, αλλά πείρα ζωής, διοικητικές ικανότητες και αδαμάντινο χαρακτήρα. Αναλαμβάνουν την εξουσία από αίσθηση καθήκοντος για να διοχετεύσουν μέσα στη νομοθεσία τη σοφία τους και την ακεραιότητά τους. Δεν διαθέτουν ούτε προσωπική περιουσία, ούτε καν οικογένεια, ώστε να είναι αδέκαστοι, ανεπηρέαστοι και ολόψυχα αφοσιωμένοι στο κοπιώδες λειτούργημά τους. Αναλαμβάνουν τη διακυβέρνηση μετά τα 50 τους χρόνια και μεριμνούν για την ευδαιμονία ολόκληρης της πολιτείας. Πρόκειται για μια αριστοκρατία του πνεύματος, η οποία εξουσιάζει και παράλληλα υπηρετεί το πλήθος. Συγκεκριμένα, καθορίζουν και ελέγχουν τη συμπεριφορά των υπόλοιπων κοινωνικών ομάδων μέσω της άσκησης της πολιτικής εξουσίας, μεριμνούν για κάθε φάση της ζωής των πολιτών, αλλά και είναι υπεύθυνοι να επιλέξουν τα παιδιά εκείνα που μπορούν εν δυνάμει να εξελιχθούν μελλοντικά σε φύλακες²⁸.

Λογιστικόν	φύλακες –άρχοντες ή βασιλείς
Θυμοειδές	φύλακες – επίκουροι
Αλόγιστον ή επιθυμητικόν	Δημιουργοί

Εφόσον οι πολίτες των δύο κατώτερων κοινωνικών ομάδων δεν ενεργούν με βάση τη λογική, για να μην υποπέσουν σε αδικίες εξαιτίας συναισθημάτων φιλαυτίας, ματαιοδοξίας ή λόγω της αδυναμίας άσκησης ορθής κρίσης, πρέπει να συμμορφώνονται στις υποδείξεις των εμπειρότερων, των σοφότερων και σωφρονέστερων. Η διάκριση των πολιτών σε τάξεις στην πλατωνική πολιτεία δεν είναι καθεστωτική, ούτε υπονομεύει την αξία της τάξης των δημιουργών, η οποία

²⁷ Ο όρος «βασιλεύς – φιλόσοφος» πρωτοεμφανίζεται στον παρόντα πλατωνικό διάλογο αλλά η σύλληψη της ιδέας από τον φιλόσοφο εντοπίζεται χρονικά την εποχή του θανάτου του Σωκράτη (Κουτέ, 1990: 88). Πάντως, ο συγκεκριμένος όρος δηλώνει απλώς τον άρχοντα της πολιτείας και όχι τον απόλυτο μονάρχη που ασκεί την εξουσία από κληρονομικό δικαίωμα ή από τη θέληση του Θεού.

²⁸ Δεσποτόπουλος 2002: 92, 114-115

είναι η μόνη που συντηρεί οικονομικά το κράτος. Άλλωστε, οι φύλακες, αν και εντάσσονται σε ανώτερη τάξη από τους δημιουργούς, αναλαμβάνουν πιο σκληρά καθήκοντα και ζουν μια αυστηρά περιορισμένη ζωή χωρίς την προνομιακή απόλαυση των υλικών αγαθών, όπως οι τελευταίοι²⁹. Αντίστοιχα, οι τέχνες ιεραρχούνται με τη φιλοσοφία να ανάγεται σε ανώτερη θέση συγκριτικά με τις υπόλοιπες, να ασκείται από ανώτερους λειτουργούς της Πολιτείας, τους φύλακες – βασιλείς, και να καθοδηγεί όλες τις υπόλοιπες τέχνες.

Ο κοινωνικός καταμερισμός των πολιτών γίνεται για καθαρά πρακτικούς λόγους, ώστε να διασφαλιστεί η εύρυθμη λειτουργία και η πολιτική ακεραιότητα της Πολιτείας (473b-c). Το γεγονός ότι ο καταμερισμός, όπως και η διάκριση των κοινωνικών τάξεων, συντελούνται σε συνάρτηση με τα φυσικά και ψυχικά γνωρίσματα των ανθρώπων καθιστά φυσικό επακόλουθο τη διάκριση των εργασιών σε ανώτερες και κατώτερες. Η συγκεκριμένη διάκριση γίνεται, δηλαδή, κατ' εφαρμογή των αδήριτων νόμων της φύσης που προκαθορίζουν με σαφήνεια το επάγγελμα κάθε πολίτη αποκλείοντάς τον από οποιαδήποτε άλλη επαγγελματική ενασχόληση. Σε μια ανάλογα οργανωμένη κοινωνία, η δικαιοσύνη σε συλλογικό επίπεδο εξασφαλίζεται και διατηρείται, όταν ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες υπάρχει μια αρμονική και οργανωμένη σχέση υπό την καθοδήγηση των επίλεκτων κυβερνώντων που άρχουν με θάρρος σύμφωνα με τις επιταγές του πνεύματος³⁰. Διαφορετικά, επέρχεται και επικρατεί το χάος³¹.

²⁹ Δεσποτόπουλος 2002: 113

³⁰ Melling 1987: 83-84

³¹ Spelman 1982: 113

5.3. Το θηρίο της ψυχής στην Πολιτεία (588c-592b)

Όπως παρατηρείται στην Πολιτεία, η ψυχή³² είναι σύμφυση ενός ανθρώπου, ενός λιονταριού, το οποίο περικλύεται από φίδια και ενός πολύχρωμου θηρίου με πολλά κεφάλια. Αυτό το όν έχει κεφάλια ήρεμων ζώων και άγριων και έχει τη δυνατότητα να μεταμορφώνεται σε όλα αυτά τα θηρία και να τα βγάζει μόνο του. Καλύπτεται γύρω γύρω με την μορφή ενός ανθρώπινου σώματος, και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην διακρίνεται καθόλου. Στην όψη αυτή διατυπώνονται όλες οι καταστάσεις της ανθρώπινης ψυχής.

Η δικαιοσύνη συνιστά ότι ο εσωτερικός κόσμος (το λογιστικόν) εξουσιάζει ολόκληρο τον άνθρωπο, αξιοποιώντας την δύναμη του λιονταριού (το θυμοειδές) και εξευγενίζοντας το ήμερο συστατικό του πολυκέφαλου θηρίου (του επιθυμητικού), αφήνοντας να αποδυναμωθεί η αγριότητα³³. Εφόσον επιτευχθεί η κατάσταση αυτή, κάθε μέρος της ψυχής πράττει το δικό του έργο, δηλαδή το λογιστικόν είναι το σοφό, το θυμοειδές ανδρείο, το επιθυμητικόν πειθαρχεί. Ταυτόχρονα επιτυγχάνεται η υγεία της ψυχής, η σωφροσύνη. Το *λεοντώδες* και το *ποικιλόμορφο* – μεταβλητό στοιχείο με τον εσωτερικό άνθρωπο, καθώς το λογιστικόν είναι προορισμένο για την κυριαρχία. Η αδικία με τις ποικίλες όψεις της ξαναεμφανίζεται είτε όταν το *λεοντώδες* κυριαρχεί είτε το *ποικιλόμορφο* θηρίο αποκτήσει εξουσία. Με άλλα λόγια, το κάθε μέρος της ψυχής δεν εκτελεί το δικόν του καθήκον, αλλά οικειοποιείται το έργο του λογιστικού. Το γεγονός αυτό της ανάληψης και άλλων καθηκόντων εκτός των καθιερωμένων που δεν τους αναλογούν ονομάζεται *πολυπραγμοσύνη* και αποτελεί την πραγματική αδικία.

5.4. Το γενναῖον ψεῦδος

Για να αιτιολογήσει την κατάταξη των πολιτών της νέας πόλης σε τρεις κοινωνικές ομάδες, ο Πλάτωνας παραθέτει έναν μύθο που τον χαρακτηρίζει ως γενναῖον ψεῦδος (414b). Οι κάτοικοι της Πολιτείας θα πεισθούν ότι είχαν διαμορφώσει το χαρακτήρα

³² Bormann 2006: 196-197

³³ Annas 2006: 185

τους ήδη μέσα στα σπλάχνα της γης και ότι δεν ήταν οι νομοθέτες τα πρόσωπα που είχαν προκαθορίσει την παιδεία τους. Με την πεποίθηση ότι προέρχονται από την ίδια μητέρα θα θρέφουν αμοιβαία αισθήματα αγάπης και αδελφοσύνης ο ένας για τον άλλον.

Επιπλέον, ο μύθος θα διδάσκει στους πολίτες πως όταν ο θεός έπλαττε τον καθένα, συνέμιξε χρυσό για εκείνους που είναι ικανοί να εξουσιάζουν, άργυρο για τους φύλακες –επίκουρους, σίδηρο και χαλκό για τους γεωργούς και τους τεχνίτες. Όμως, επειδή η ιδεώδης πολιτεία δεν είναι μια αριστοκρατία του αίματος, αλλά μια αριστοκρατία του πνεύματος, διασφαλίζεται η κοινωνική κινητικότητα ανάμεσα στις τάξεις (415c). Έτσι, αν οι χρυσοί ή αργυροί γονείς γεννήσουν ένα χάλκινο ή σιδερένιο παιδί, οφείλουν να το αποστείλουν εκεί όπου πράγματι ανήκει, δηλαδή στην τάξη των δημιουργών. Αντίστοιχα, αν στην κατώτερη τάξη γεννηθούν παιδιά χρυσά ή αργυρά, οι άρχοντες πρέπει να φροντίσουν να ανέλθουν στην τάξη που τους ταιριάζει.

Επομένως, η ένταξη των πολιτών σε μια κοινωνική ομάδα δεν φέρει κληρονομικό χαρακτήρα, αλλά καθορίζεται με βάση την αξία και τις δυνατότητές τους. Σαφώς, ο Πλάτωνας πιστεύει ότι τα παιδιά των φυλάκων έχουν τη γενετική προδιάθεση να γίνουν άξιοι διάδοχοι των γονιών τους. Ωστόσο, δεν απορρίπτει την πιθανότητα ότι κάποια από αυτούς μπορεί να ανήκουν στο χάλκινο γένος και να πρέπει να μεταβούν στην τάξη των δημιουργών. Αντίστοιχα, πιστεύει ότι κάποιοι απόγονοι των πολιτών των λαϊκών στρωμάτων μπορεί να φέρουν τα απαραίτητα προσόντα, ώστε να μεταπηδήσουν στην τάξη των φυλάκων³⁴. Η κοινωνική κινητικότητα στην *Πολιτεία* εντοπίζεται στην περίπτωση των φυλάκων καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Συγκεκριμένα, αν ένας φύλακας δεν ανταπεξέλθει στο καθήκον του όπως πρέπει δείχνοντας έλλειψη ανδρείας, τότε μεταφέρεται στην παραγωγική τάξη των δημιουργών³⁵.

³⁴ Koyre 1990: 134-135

³⁵ Melling 1987: 84

6. Τα χαρακτηριστικά της ιδανικής Πολιτείας

6.1. Οι αρχές της κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης

Στην αρχή του έργου διατυπώνονται ποικίλες απόψεις περί του τι είναι η δικαιοσύνη. Ο Κεφάλας εκπροσωπώντας την παλιά γενιά υποστηρίζει ότι δικαιοσύνη είναι η εντιμότητα στις συναλλαγές. Με αυτό τον τρόπο ο πλούσιος έχει την δυνατότητα να είναι δίκαιος, διότι μπορεί να εξοφλεί τα χρέη του. Ο Πολέμαρχος τονίζει ότι δικαιοσύνη είναι να ανταποδίδεις τα ίδια, καλό στον φίλο και κακό στον εχθρό (335a-336a). Προσπερνά όμως το γεγονός ότι ενδέχεται ο φίλος να μην είναι δίκαιος και ο εχθρός να είναι. Ο Θρασύμαχος διατυπώνεται με σκληρότητα ότι το συμφέρον του ισχυρού καθορίζει το τι είναι δίκαιο (354c). Ο Γλαύκων αποτελεί φερέφωνο της αριστοκρατικής ηθικής, θεωρεί τη δικαιοσύνη ως μια υποτιθέμενη κοινωνική σύμβαση που επιβάλλεται από τους πολλούς και αδύνατους για την αυτοπροστασία τους.

Η αρχή της δικαιοσύνης είναι η θεμέλια λίθος στη βάση της ιδανικής Πολιτείας, ενώ η διαφύλαξή της αποτελεί ένα σημαντικό σκοπό της κοινωνικής και πολιτικής της οργάνωσης³⁶. Δικαιοσύνη είναι ένα είδος αρμονίας των αντιμαχόμενων τάσεων της ψυχής και αυτή πηγάζει από το γνώθι σεαυτόν και τον συνακόλουθο αυτοπεριορισμό. Η διάκριση και διάρθρωση των κοινωνικών ομάδων κατ' αντιστοιχία των τριών μερών της ψυχής του ατόμου και η ανάθεση της πολιτικής εξουσίας στο «λογιστικό» της μέρος, το οποίο εξουσιάζει ατομικά την ψυχή του δίκαιου ανθρώπου³⁷, αποδεικνύουν ότι η δικαιοσύνη επικρατεί σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής της Πολιτείας³⁸.

Η αρχή αυτή προάγεται και κατά τον καταμερισμό των καθηκόντων που αναλαμβάνουν οι πολίτες ανάλογα με την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκουν.

³⁶ Δεσποτόπουλος 2002: 83

³⁷ Koure 1990: 111

³⁸ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. ενότητα 2.1. «Η κοινωνική διάρθρωση της Πολιτείας και η άσκηση της πολιτικής εξουσίας».

Ειδικότερα, στην Πολιτεία η εργασία κατανέμεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να ικανοποιούνται τα εξής αιτήματα³⁹(Lee, 1989: 119):

A) Το αίτημα της *μοναδικότητας*: Κάθε πολίτης αναλαμβάνει μία και μοναδική εργασία, χωρίς να παρεμβαίνει στις εργασίες των συμπολιτών του.

B) Το αίτημα της *προσαρμογής*: Κάθε πολίτης επιλέγει και κάνει τη δουλειά που ταιριάζει στη «φύση» του, κοινώς στα σωματικά και ψυχικά του χαρακτηριστικά.

Γ) Το αίτημα του «κοινού» καλού: Κάθε πολίτης εργάζεται για την ικανοποίηση των ατομικών του αναγκών αλλά και την προαγωγή του κοινού συμφέροντος της κοινωνίας ως σύνολο.

Αναλύοντας περαιτέρω τα παραπάνω αιτήματα γίνεται φανερό ότι στην ιδανική Πολιτεία όλοι οι πολίτες προσφέρουν στην κοινωνία μέσα από την εργασία και τις υπηρεσίες τους, υπάρχει η κατάλληλη δουλειά για τον καθένα, ενώ το σύστημα καταμερισμού της εργασίας είναι «ανοιχτό», ώστε να ανατίθεται σε κάθε πολίτη η εργασία που του ταιριάζει. Επιπλέον, καθένας αναλαμβάνει μία και μοναδική εργασία, την οποία προσπαθεί να φέρει εις πέρας με τον καλύτερο τρόπο, αφού έχει τα κατάλληλα χαρακτηριστικά για την υλοποίησή⁴⁰ της.

Επιπλέον, η Πολιτεία χαρακτηρίζεται από την αρχή της *ενότητας*, δηλαδή δεν αποτελεί ένα σύνολο που προκύπτει από τη συνάθροιση κάποιων ατόμων, αλλά κατ' αναλογία της ψυχής του ανθρώπου, είναι ένα Όλον, ένας πνευματικός οργανισμός. Όλα τα μέλη του συγκεκριμένου οργανισμού δρουν με γνώμονα τα προσωπικά τους συμφέροντα και ενδιαφέροντα, τα οποία δεν είναι ατομικιστικά, αλλά ταυτίζονται με τα συμφέροντα της Πολιτείας και προάγουν την ευημερία και ευδαιμονία του κοινωνικού συνόλου. Οι πολίτες διακατέχονται από αλληλεγγύη, προσφέρουν βοήθεια ο ένας στον άλλον με αποτέλεσμα να μην εκδηλώνονται φαινόμενα κοινωνικοταξικού αλληλοσπαραγμού⁴¹. Άλλωστε, οι πολίτες δεν χωρίζονται σε τάξεις ή κάστες αλλά σε κοινωνικές ομάδες. Οι δημιουργοί υποστηρίζουν το παραγωγικό

³⁹ Lee 1989: 119

⁴⁰ Koyre 1990: 112-113 - Lee 1989: 126

⁴¹ Δεσποτόπουλος 1980: 65-66 – Δεσποτόπουλος 2002: 84-85 – Koyre 1990: 110-112

σύστημα της Πολιτείας, και οι δύο ηγεμονικές ομάδες φροντίζουν με ομοθυμία για την προστασία τους και τη διατήρηση της δικαιοσύνης στο εσωτερικό⁴² της .

Για να διασφαλιστεί η δικαιοσύνη και η ενότητα στο κράτος, ο Πλάτωνας προτείνει την κατάργηση κάποιων παραδοσιακών θεσμών, οι οποίοι μπορούν να επιδράσουν αρνητικά στην ενότητα και τη συνοχή του ψυχισμού των πολιτών και δή των φυλάκων, γεγονός καταστρεπτικό για τη δίκαιη άσκηση της εξουσίας και την ύπαρξη της ίδιας της Πολιτείας. Ειδικότερα, προάγεται η *κοινοκτημοσύνη* στην πολιτική κοινωνία του κράτους μέσα από την κατάργηση του θεσμού της ιδιοκτησίας στην τάξη των φυλάκων. Οι φύλακες στην ιδανική Πολιτεία δεν δικαιούνται να έχουν στην κατοχή τους κάποια μορφή ιδιοκτησίας, με αποτέλεσμα να περιορίζονται οι πιθανότητες να καταχραστούν την εξουσία που τους ανατίθεται για να επεκτείνουν την ατομική τους περιουσία αλλά και να τους προκληθούν, έστω, ανάλογες ψυχικές διαθέσεις. Οι φύλακες αποτελούν το μόνιμο στρατό της Πολιτείας, επομένως κατοικούν σε απομακρυσμένους – από τους υπόλοιπους πολίτες – στρατιωτικούς καταυλισμούς και συντηρούνται από την Πολιτεία. Η ζωή τους χαρακτηρίζεται από αυστηρό πνεύμα λιτότητας. Απαγορεύεται η κατοχή προσωπικής περιουσίας, μεγάλων και πολυτελών κατοικιών, χρυσού και αργύρου. Η άρχουσα τάξη δεν πρέπει να απολαμβάνει τα αγαθά εις βάρος των άλλων. Σκοπός της πολιτείας δεν είναι η επίτευξη της ευδαιμονίας μιας τάξης, αλλά ολόκληρης της πολιτείας. Κατ' αυτόν τον τρόπο η εξουσία δεν αποβαίνει μέσο παράνομου πλουτισμού.

Επιπλέον, αίρεται ο *θεσμός του γάμου*, καθώς δεν τους επιτρέπεται να δημιουργήσουν ξεχωριστή οικογένεια με μια συγκεκριμένη γυναίκα και να δεσμευτούν με ανάλογες υποχρεώσεις. Κατ' αυτό τον τρόπο διασφαλίζεται η αδιάσπαστη αφοσίωση και το πάθος των φυλάκων αποκλειστικά για την Πολιτεία (457d-458b). Επομένως, η *κοινοκτημοσύνη* επεκτείνεται και στην περίπτωση των γυναικών και των παιδιών με την εφαρμογή του αξιώματος «κοινά τά τῶν φίλων». Με βάση αυτό το πυθαγόρειας προέλευσης αξίωμα οι φύλακες θα έχουν από κοινού και τις γυναίκες της τάξης τους, όπως και τα παιδιά που γεννιούνται στο πλαίσιο των ερωτικών τους συννευρέσεων.

Ειδικότερα, τα παιδιά θα αναθρέφονται από κοινού σε δημόσιους παιδικούς σταθμούς χωρίς οι γονείς τους να γνωρίζουν ποια είναι τα βιολογικά τους τέκνα,

⁴² Δεσποτόπουλος 2002: 109- 110

όπως και τα τελευταία τους βιολογικούς τους γονείς αντίστοιχα. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, τόσο οι φύλακες, όσο και τα παιδιά της τάξης τους θα αναπτύξουν δεσμούς αγάπης και στοργής μεταξύ τους, καθώς εν δυνάμει όλοι θα μπορούσαν να συνδέονται με δεσμούς αίματος.

Οι άρχοντες, ωστόσο, θα φροντίζουν ώστε να μην επικρατήσει η ερωτική ασυδοσία και οι ερωτικές συνευρέσεις να διέπονται από τις αρχές της ευγονικής. Η τεκνοποιία θεωρείται καθήκον απέναντι στην πολιτεία, ενώ την ανατροφή των παιδιών αναλαμβάνει εξ ολοκλήρου το κράτος. Έτσι, εκμηδενίζεται το ενδιαφέρον για την πρόσκτηση προσωπικής περιουσίας, η οποία θα κληροδοτηθεί κάποια στιγμή, και παραμερίζονται τα προσωπικά συναισθήματα που ευνοούν την οικογενειοκρατία. Επιπλέον, περιορίζονται οι συγκρούσεις για τη διεκδίκηση του ελκυστικού ερωτικού συντρόφου (457d – 461e).

Η κοινωνική *ισότητα* – τουλάχιστον φαινομενικά – μεταξύ των δύο φύλων αποτελεί μια άλλη αρχή που διέπει την Πολιτεία⁴³. Συγκεκριμένα, ο Πλάτωνας φαίνεται να προτείνει την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών μέσα από τη δυνατότητα ένταξης των τελευταίων στην τάξη των φυλάκων και την παροχή μιας εκπαίδευσης ανάλογης με εκείνη των αντρών. Το γεγονός αυτό δημιουργεί εν δυνάμει την προοπτική οι γυναίκες να ακολουθήσουν μια ανάλογη σταδιοδρομία με τους άντρες στην πολιτική κοινωνία, να πολεμούν, να διοικούν, να φιλοσοφούν και να συμμετέχουν στην άσκηση της εξουσίας. Ωστόσο, ο ίδιος ο Πλάτωνας διά στόματος του Σωκράτη άρει αυτή τη δυνατότητα με τον ισχυρισμό ότι οι άνδρες έχουν καλύτερες επιδόσεις από τις γυναίκες σε κάθε είδους δραστηριότητα με την οποία καταπιάνονται (451d – 457c, 540c).

Η πρόταση περί ισοτιμίας των δύο φύλων κρίνεται αρκετά ρηξικέλευθη, αν αναλογιστούμε την περιορισμένη θέση της γυναίκας στην Αθήνα του 5^{ου} αιώνα π.Χ. Οι γυναίκες στερούνταν των πολιτικών δικαιωμάτων, δεν μορφώνονταν (με ελάχιστες εξαιρέσεις) και δημιουργούσαν σχέσεις εξάρτησης από τους άντρες. Ο Πλάτωνας προτείνοντας την είσοδο των γυναικών στις ανώτερες κοινωνικές ομάδες της Πολιτείας παρουσιάζεται σαν ένας πρώιμος φεμινιστής. Ωστόσο, η πεποίθησή του περί μειονεξίας των γυναικών, όχι μόνο σε επίπεδο σωματικών δυνάμεων, αλλά και σε επίπεδο ψυχής δημιουργεί μια λογική ασυμβατότητα.

⁴³ Bloom 1968: 383

Ο Πλάτωνας κατακρίνει τη συμπεριφορά των γυναικών, τις παρουσιάζει να βρίζουν τους άντρες, να αντιμάχονται τον παράδεισο, να είναι αλαζονικές για την καλή τους τύχη και, αντίστροφα, υστερικές για την κακοτυχία τους (455d-456c). Κοινώς, τις παρουσιάζει ως άκρως παρορμητικά άτομα, τα οποία δεν μπορούν να διαχειριστούν τα συναισθήματά τους στο ίδιο επίπεδο με τους άντρες. Επιπλέον, και σε επίπεδο ικανοτήτων οι επιδόσεις των γυναικών είναι χειρότερες από εκείνες των αντρών με αποτέλεσμα να τοποθετούνται σε μειονεκτική θέση στην τάξη των φυλάκων⁴⁴. Επομένως, οι γυναίκες εντάσσονται μεν στην πολιτική κοινωνία της Πολιτείας, αλλά οι άντρες – με εξαίρεση τα οικιακά καθήκοντα – παρουσιάζονται ως ανώτεροι τους σε όλους τους τομείς.

Ένα άλλο ζήτημα που προάγει την κοινωνική ισότητα στην Πολιτεία είναι η ανυπαρξία του θεσμού της *δουλείας* (433d), ένας καθιερωμένος θεσμός στην αρχαία Αθήνα. Η επικράτηση της δουλείας στην Πολιτεία θα διακύβευε την ενότητα μεταξύ των κατοίκων της, καθώς η διάκρισή τους σε κοινωνικές ομάδες θα εκτυλισσόταν παράλληλα με το διαχωρισμό τους σε κυρίους και δούλους. Ακόμα, θα αναιρούσε το αίτημα της αλληλοπροσφοράς στο πλαίσιο της κοινωνικής δικαιοσύνης, καθώς στην περίπτωση των δούλων δεν επικρατεί αμοιβαιότητα στην πρόσληψη των αγαθών⁴⁵ και των υπηρεσιών που προσφέρουν .

⁴⁴ Allen 1985: 61 – Bughan 1999: 29, 36-37

⁴⁵ Δεσποτόπουλος 1980: 70-71 – Δεσποτόπουλος 2002: 89

6.2. Οι επικρατούσες αρετές

Η ιδεώδης πολιτεία διακατέχεται από τέσσερις θεμελιώδεις αρετές. Αρχικά, είναι σοφή, επειδή οι άρχοντές της, οι φιλόσοφοι – βασιλείς, είναι σοφοί κρίνουν ορθά και την καθοδηγούν προς το Αγαθόν (428b – 429a). Είναι ανδρεία, επειδή οι φύλακες – επίκουροι είναι ανδρείοι και μπορούν να υπερασπιστούν και την εδαφική της ακεραιότητα και τις αξίες που προβάλλει το εκπαιδευτικό της σύστημα (429a – 430c). Η ανδρεία είναι επίσης η διαφύλαξη της ορθής πεποίθησης όσον αφορά τα φοβερά ζητήματα, η οποία δεν παρεμποδίζεται ούτε ακόμα και από πάθη. Διακατέχεται από σωφροσύνη (αυτοκυριαρχία και νομιμοφροσύνη), επειδή ανάμεσα στις τρεις τάξεις βασιλεύει η αρμονία, η οποία προκύπτει από την υποταγή της κατώτερης στις ανώτερες (430d – 432a). Με άλλα λόγια είναι ομοφωνία του εκ φύσεως ανώτερου με το εκ φύσεως κατώτερο σχετικά με το ποιο από τα δυο πρέπει να κυβερνάει και στην πόλη και στον καθένα μέσα. Είναι δίκαιη, επειδή το κάθε στοιχείο εκπληρώνει τη λειτουργία του χωρίς να παρακωλύει τη λειτουργία των άλλων. Καθένας, δηλαδή, πράττει το έργο που του έχει ανατεθεί και δεν πολυπραγμονεί (432b).

Ο Βώρος (1984: 41) παρατηρεί ότι η αντιστοιχία ανάμεσα στην ψυχολογία, την πολιτειολογία και την αρετολογία του συστήματος της ιδανικής Πολιτείας δεν είναι τυχαία. Όπως στην περίπτωση των τριών μερών της ψυχής, έτσι και οι παραπάνω αξίες διαμοιράζονται και χαρακτηρίζουν τις τρεις κοινωνικές ομάδες που κατοικούν στην Πολιτεία. Η μετριοπάθεια εντοπίζεται σε όλους τους πολίτες του κράτους και κυριαρχεί στην τάξη των δημιουργών. Το θάρρος χαρακτηρίζει την τάξη των φυλάκων, τόσο στην περίπτωση των επίκουρων που αποκτά τη χροιά της πολεμικής αφοβίας, όσο και στην περίπτωση των βασιλέων που αναφέρεται στην πολιτική τόλμη. Η φρόνηση χαρακτηρίζει το μικρότερο μέρος των πολιτών, καθώς ενυπάρχει μόνο στους φιλοσόφους, δηλαδή στους κυβερνώντες.

Κατ' αντιστοιχία των μερών της ψυχής η μετριοπάθεια αντιστοιχεί στο κατώτερο μέρος, το οποίο συνδέεται με τις επιθυμίες, τα πάθη και τις ορμές (επιθυμητικό), η ανδρεία αντιστοιχεί στο θυμοειδές, δηλαδή το συναίσθημα, και η φρόνηση συνδιαλέγεται με το ανώτερο και ηγεμονικό μέρος της ψυχής, το λογιστικό.

Η δικαιοσύνη είναι η υπέρτατη αρετή, η αξία που διασφαλίζει την αρμονική συμπόρευση των μερών της ψυχής αλλά και των κοινωνικών τάξεων στην ιδανική Πολιτεία. Βασική προϋπόθεση για την επικράτηση της δικαιοσύνης είναι η ηγεμονία της ψυχής και της Πολιτείας αντίστοιχα, από τα ανώτερα μέρη τους, δηλαδή το λογιστικό σε ατομικό επίπεδο και τους άρχοντες – βασιλείς σε κοινωνικό. Η δικαιοσύνη δεν εδρεύει σε κάποια συγκεκριμένη τάξη, αλλά πηγάζει από την ίδια την ευταξία, την ομόνοια και τη συνοχή του συνόλου της Πολιτείας σε ένα ενιαίο όλον.

Η ένταξη των πολιτών σε κοινωνικές ομάδες και ο καταμερισμός της εργασίας ανάλογα με τα ψυχικά τους χαρακτηριστικά, όπως και η προσήλωση κάθε ομάδας στα καθήκοντα που της αναλογούν, αποτελεί, ίσως, την υπέρτατη πραγμάτωση της δικαιοσύνης σε κοινωνικό επίπεδο. Ωστόσο, σε ατομικό η δικαιοσύνη των φιλοσόφων, η οποία επηρεάζεται από τη φρόνησή τους, είναι διαφορετική από τη δικαιοσύνη των πολιτών που υπάγονται στις άλλες δύο κοινωνικές τάξεις, καθώς οι τελευταίοι δεν φέρουν το ανώτερο αυτό χαρακτηριστικό. Επομένως, ως πραγματικά δίκαιοι θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν με βεβαιότητα στην Πολιτεία μόνο οι φιλόσοφοι. Και σε αυτούς θα έπρεπε να δοθεί η διακυβέρνηση του κράτους, ώστε να επικρατήσει αρμονία⁴⁶.

⁴⁶ Bughan 1999: 36 – Βώρος 1984:42 – Koyre 1990: 135-136 – Strauss 1978: 20-21

6.3. Το πολίτευμα της ιδανικής Πολιτείας και οι εκφυλισμένες πολιτείες

Οι συνθήκες διαβίωσης των φυλάκων της Πολιτείας θυμίζουν αρκετά τις συνθήκες διαβίωσης των πολιτών σε κομμουνιστικά καθεστάτα. Το κράτος αναλαμβάνει εξ ολοκλήρου την παροχή στέγης, τροφής και ένδυσης στους φύλακες, ενώ η ανατροφή των παιδιών της τάξης τους γίνεται αποκλειστικά σε δημόσιους παιδικούς σταθμούς. Ωστόσο, ο χαρακτηρισμός του πολιτεύματος της ιδανικής Πολιτείας ως κομμουνιστικό και η αναγωγή του Πλάτωνα σε πρώιμο κομμουνιστή θα ήταν επιφανειακή και εσφαλμένη, αφού στο ουτοπικό αυτό κράτος οι φιλόσοφοι ασκούν την εξουσία.

Από την άλλη πλευρά, στην Πολιτεία επικρατούν διάφορες έκδηλες και υφέρπουσες δημοκρατικές αρχές, όπως η δικαιοσύνη, η ισότητα, η μέριμνα για την ευδαιμονία του συνόλου και η δυνατότητα μετάβασης από μια κοινωνική τάξη σε μια άλλη (432- 434d, 416d- 417b, 419e- 420a). Παρόλα αυτά, η ανάθεση της διακυβέρνησης του κράτους σε μια μικρή μερίδα πολιτών δεν επιτρέπει την κατονομασία του πολιτεύματος ως δημοκρατικό. Επιπλέον, η παρουσία των παραπάνω αρχών στα θεμέλια της κοινωνίας εξαλείφει οποιαδήποτε μνεία περί επιβολής ενός φασιστικού καθεστώτος⁴⁷.

Ο Πλάτωνας, πιστός στις καταβολές της ολιγαρχικής μερίδας ως γνήσιος γόνος της, δόμησε το πολίτευμα του ουτοπικού αυτού κράτους στη βάση της ολιγαρχικής ιδεολογίας. Ωστόσο, στη δική του πολιτεία το δίκαιο δεν ταυτίζεται με το δίκαιο του ισχυρού – ζήτημα που απασχόλησε τη διανοήση της εποχής του – αλλά λειτουργεί ως έκφραση της αρμονίας και της συνεργασίας ανάμεσα σε όλες τις κοινωνικές⁴⁸ ομάδες. Η ιδεώδης πολιτεία είναι αριστοκρατική, αλλά η αριστοκρατία της δεν βασίζεται στην καταγωγή, πρόκειται για μια αριστοκρατία του πνεύματος.

Μετά την ολοκλήρωση της παρουσίασης της ιδεώδους – γι' αυτόν – πολιτείας, ο Πλάτωνας επιχειρεί να διερευνήσει αν κάποιο από τα τέσσερα επικρατέστερα πολιτεύματα της εποχής του ταυτίζεται μαζί της. Ειδικότερα, μέσα

⁴⁷ Strauss 1978: 9

⁴⁸ Βώωρος 1984: 42-43

από μια φανταστική ιστορία σταδιακής κατάπτωσης της ιδανικής πολιτείας απαριθμεί και προσεγγίζει τα κύρια χαρακτηριστικά της εσωτερικής τους σύστασης, όπως και τις αρχές και τις αξίες που διέπουν τη ζωή των πολιτών τους. Η φθορά της ιδανικής Πολιτείας επέρχεται εξαιτίας εσωτερικών παραγόντων που προκύπτουν από την ανάμιξη του χρυσού με το χάλκινος γένος (546a – 547c).

Για εκείνον η τέλεια πολιτεία είναι εκείνη που κυβερνάται από τη λογική σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο. Επομένως, παρουσιάζει κατά αύξουσα σειρά φθοράς τα τέσσερα πολιτεύματα που ακολουθούν ως εκφυλισμένες πολιτείες. Η ατέλειά τους προκύπτει από το γεγονός ότι η φιλοδοξία, η φιλαργυρία, η ματαιοδοξία και η εγκληματικότητα έχουν καταλάβει τη θέση της λογικής⁴⁹.

A) Τιμοκρατία και τιμοκρατικός πολίτης: Το τιμοκρατικό πολίτευμα έχει ιστορικό του πρότυπο τη Σπάρτη, γι' αυτό αποκαλείται και λακωνικό. Η πολιτεία αυτή είναι φιλοπόλεμη και υποχείριο της φιλαργυρίας. Ο τιμοκρατικός άνθρωπος είναι παραδομένος στο θυμοειδές μέρος της ψυχής και επιδιώκει συνεχώς να απολαύσει τιμές, διακρίσεις, πλούτο και ηδονές (547c – 550b). Επιπλέον, χαρακτηρίζεται ιδιαίτερος από φιλοδοξία και μεγάλη αυτοπεποίθηση. Αν και δεν είναι πολύ μορφωμένος, είναι κακός ρήτορας. Είναι σκληρός απέναντι στους δούλους, όμως δεν τους περιφρονεί. Οι απαιτήσεις του δεν στηρίζονται στην τέχνη της πειθούς αλλά στην βιαιότητα.

B) Ολιγαρχία (πλουτοκρατία) και ολιγαρχικός πολίτης: Από την Τιμοκρατία (θυμοειδές) προκύπτει η Ολιγαρχία (επιθυμητικών), όπου ο άμετρος πλουτισμός εκκολάπτει ένα πλήθος κηφήνων. Άλλοι από αυτούς έχουν κεντρί (οι κακούργοι) και άλλοι είναι άκεντροι (οι φτωχοί). Εδώ κυβερνούν οι πλούσιοι και οι φτωχοί δεν έχουν καμία θέση στην εξουσία. Οι φτωχοί στην ολιγαρχία όταν έρθουν σε επαφή με τους πλούσιους, προσπαθούν να αφαιρέσουν την εξουσία από αυτούς τους κακομαθημένους ανθρώπους και ξεσπά επανάσταση. Όλοι, ωστόσο, επιδιώκουν την ανατροπή της πολιτείας. Οι άρχοντες ορίζονται με κλήρο. Ο ολιγαρχικός λατρεύει το χρήμα, περιφρονεί την παιδεία, αδιαφορεί για την τιμή και την υπεράσπιση της πατρίδας του (550c – 555b).

⁴⁹ Koyre 1990: 141-142 – Merling 1987: 90-91

Γ) Δημοκρατία και δημοκρατικός πολίτης: Οι κηφίνες συνεχώς πληθύνονται, επειδή οι ολιγαρχικοί ευνοούν την κατασπατάληση της πατρικής περιουσίας των απόρων για να πλουτίζουν οι ίδιοι ακόμη περισσότερο. Όταν οι κηφίνες συνειδητοποιήσουν τη δύναμή τους, ανατρέπουν την ολιγαρχία και εγκαθιστούν ένα ανάπηρο πολίτευμα, τη Δημοκρατία. Στη Δημοκρατία επιτρέπονται τα πάντα. Ο καθένας πράττει, λέγει ό,τι θέλει και ζει όπως θέλει. Τα αξιώματα μοιράζονται με κλήρο, ώστε να δίνεται η εντύπωση ότι οι πολίτες είναι ίσοι. Οι δάσκαλοι φοβούνται και κολακεύουν τους μαθητές, οι γέροντες συμπεριφέρονται σαν να είναι νέοι, ακόμη και τα ζώα ωθούν έξω από τον δρόμο τους τους ανθρώπους (555b – 562a).

Δ) Τυραννία και τύραννος: Η άμετρη ελευθερία της Δημοκρατίας οδηγεί στην αναρχία. Μέσα στην πόλη δημιουργείται πόλωση. Από τη μια πλευρά, είναι οι άπληστοι ολιγαρχικοί και από την άλλη, οι άκεντροι κηφίνες (οι φτωχοί) που έχουν, ωστόσο, ως προστάτες τους κηφίνες με κεντρί. Όταν λοιπόν ο κακούργος κηφίνας αναλάβει με τη βοήθεια του Δήμου την εξουσία, εγκαθιστά την Τυραννίδα. Ως τύραννος πια λησμονεί τις υποσχέσεις που είχε δώσει στους φτωχούς για την αναδιανομή του πλούτου, κηρύσσει πολέμους για να αποσπά τον λαό από τα προβλήματά του και καταδιώκει τους επιφανείς πολίτες. Για να προστατευθεί από τους αγανακτισμένους και ελευθερόφρονες, συγκροτεί σωματοφυλακή από απελεύθερους. Ο τυραννικός άνθρωπος περιτριγυρίζεται από σμήνος ηδονών, κλέβει, συκοφαντεί και διαπράττει κάθε είδους ανοσιούργημα(562a – 569c).

Ο Πλάτωνας παρουσιάζει δύο οριακούς τύπους πολιτευμάτων· την ιδανική Πολιτεία ή τη φιλοσοφική Πολιτεία, στην οποία κυριαρχεί απόλυτα η λογική, και την τυραννική Πολιτεία ή η πλήρως διεστραμμένη πολιτεία, στην οποία επικρατούν το έγκλημα και ο φόβος. Ο φιλόσοφος πράττει σύμφωνα με τις επιταγές του λόγου, δηλαδή σύμφωνα με πεποιθήσεις και επιθυμίες που προέρχονται από το ηθικό μέρος της ψυχής. Αντίθετα, ο τύραννος είναι παραδομένος στο μη ηθικό μέρος της ψυχής, δηλαδή σε φιλήδονες επιθυμίες που προκύπτουν από τις επιδράσεις του σώματος ή από αρρώστιες⁵⁰.

Ανάμεσα στα δύο αυτά καθεστώτα αναπτύσσονται τρεις άλλοι τύποι πολιτευμάτων· η Πολιτεία της ανδρείας και της τιμής, η Πολιτεία της φιλαργυρίας και η Πολιτεία της αταξίας. Οι Πολιτείες αυτές προκύπτουν από την προοδευτική

⁵⁰ Ganson 2009: 188 – Merling 1987: 91

επικράτηση της απειθαρχίας, τη βεβήλωση των ανώτερων τμημάτων της ψυχής από τα κατώτερα και τη μεθόδευση των άξιων ηγεμόνων του κράτους από ανθρώπους που δρουν με γνώμονα το άλογο μέρος της ψυχής τους⁵¹ .

⁵¹ Koyre 1990:142-143

7. Η παιδεία στην ιδανική Πολιτεία

7.1. Η αγωγή των φυλάκων

Στην ιδανική Πολιτεία οι δημιουργοί γνωρίζουν εκ φύσεως και φέρουν όλες τις απαραίτητες δεξιότητες για να αναλάβουν και να φέρουν εις πέρας την εργασία για την οποία προορίζονται. Επομένως, η αγωγή τους κρίνεται περιττή. Ωστόσο, κάτι ανάλογο δεν ισχύει για την τάξη των φυλάκων. Αν και τα παιδιά που επιλέγονται για να αποτελέσουν εν δυνάμει τους στρατιώτες της Πολιτείας φέρουν κάποια συγκεκριμένα πνευματικά, ηθικά και σωματικά χαρακτηριστικά(374e – 376c), πρέπει να λάβουν, επίσης, την κατάλληλη εκπαίδευση για να ανταποκριθούν με επιτυχία στα βαρυσήμαντα μελλοντικά τους καθήκοντα.

Την εποχή του Πλάτωνα το ζήτημα της εκπαίδευσης της νέας γενιάς ήταν μείζον, καθώς η Αθήνα είχε εξελιχθεί σε σπουδαία ναυτική δύναμη και σημαντικό οικονομικό κέντρο του ελληνικού κόσμου. Επομένως, η λιτή αρχαϊκή παραδοσιακή εκπαίδευση δεν επαρκούσε για την εκπαίδευση των νέων, ενώ οι διδασκαλίες των σοφιστών δεν ήταν ούτε καλύτερες, ούτε χειρότερες κατά τον Πλάτωνα. Μάλιστα, ο φιλόσοφος θεωρούσε ότι οι Αθηναίοι διέπρατταν μεγάλο παράπτωμα παραμελώντας την παιδεία, η οποία έπρεπε να ξεκινά από την παιδική ηλικία των πολιτών, να είναι ενιαία και να βασίζεται στις αρχές της αρετής και της δικαιοσύνης⁵²

Η εκπαίδευση των φυλάκων στην ιδανική Πολιτεία προτείνεται να διεξαχθεί σε δύο φάσεις: η μεν πρώτη ξεκινά από την παιδική ηλικία μέχρι το εικοστό έτος της ζωής τους, και η δεύτερη από την ηλικία των είκοσι μέχρι τριάντα χρόνων. Πιο αναλυτικά, στην πρώτη φάση η εκπαίδευση επικεντρώνεται στη γυμναστική και τη μουσική αγωγή (536d – 537a), κοινώς τη σωματική διάπλαση και την ψυχική καλλιέργεια των παιδιών, τη μύηση στην τέχνη του πολέμου και στην πολιτισμένη αρετή⁵³. Χάρη στη γυμναστική τα παιδιά μαθαίνουν να φροντίζουν για την ευεξία

⁵² Koyre 1990: 93-94, 116-118

⁵³ Δεσποτόπουλος 2002: 97 – Strauss 1978: 18

του σώματός τους, ασκούνται σε απλές ασκήσεις και υιοθετούν έναν υγιεινό τρόπο ζωής. Η μουσική αγωγή τους επιτρέπει να ενασχοληθούν με τις καλές τέχνες, δηλαδή τη μουσική, το χορό, το τραγούδι, να εξασκηθούν στην ανάγνωση και να καλλιεργήσουν την εικαστική τους ευαισθησία.

Βεβαία οι κυβερνώντες επαγρυπνούν για τη μορφή και το περιεχόμενο της καλλιτεχνικής έκφρασης. Η τέχνη οφείλει να συμβάλει στην καλλιέργεια της αρετής και επομένως πρέπει να υπόκειται σε αυστηρό έλεγχο. Ακόμη και τα παραμύθια που διηγούνται οι τροφοί στα μικρά παιδιά πρέπει να είναι εγκεκριμένα. Ο Όμηρος και ο Ησίοδος αποκλείονται από τα σχολικά προγράμματα, επειδή ενίοτε παρουσιάζουν τους θεούς ως επίορκους, δολερούς, ευσυγκίνητους, χαροκόπους και απρεπείς. Οι παραδοσιακοί ποιητές με τις διηγήσεις τους για τον Άδη ενσταλάζουν στις ψυχές των παιδιών τον φόβο του θανάτου, ενώ ο ελεύθερος άνθρωπος πρέπει να φοβάται μονάχα τη δουλεία. Επιπλέον, η ταύτιση του νέου με άδικους και γενικότερα αρνητικούς χαρακτήρες, τους οποίους παρουσιάζει η παραδοσιακή λογοτεχνία, συνιστά εξίσου μεγάλο κίνδυνο (376d – 412b).

Μάλιστα, στο πρώτο μέρος του Ι΄ βιβλίου της *Πολιτείας* ο Πλάτωνας επικρίνει τη μιμητική τέχνη, η οποία αποσκοπούσε στην αναπαράσταση της πραγματικότητας. Η τέχνη αυτή που απευθύνεται στο άλογο μέρος της ψυχής εξοβελίζεται από την ιδεώδη πολιτεία, διότι βρίσκεται μακριά από την αλήθεια των Ιδεών και είναι βυθισμένη μέσα στην παχυλή άγνοια, παρουσιάζει περισσότερο αρνητικούς παρά εποικοδομητικούς χαρακτήρες και διαταράσσει με τα πάθη που αφυπνίζει την αρμονία της ψυχής (595a – 607e). Συνεπώς, για τον Πλάτωνα ωφέλιμα για την ψυχή αναγνώσματα και ακροάματα θεωρούνται μονάχα οι ύμνοι προς τους θεούς, τα εγκώμια για τους ήρωες και φυσικά οι φιλοσοφικοί διάλογοι (377a – 403c).

Μετά το τέλος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι νέοι λαμβάνουν στρατιωτική εκπαίδευση και περνούν από αυστηρές εξετάσεις για να παραμείνουν στην τάξη των φυλάκων και να μεταβούν στο επόμενο στάδιο. Στο στάδιο αυτό ασχολούνται κυρίως με τις θετικές επιστήμες, δηλαδή την αριθμητική (522b – 526c), τη γεωμετρία (526c – 527c), τη στερεομετρία (528a – 528e), την αστρονομία (527d – 528a, 528e – 530c) και την αρμονία (530d – 531c).

Κορωνίδα της εκπαιδευτικής πορείας των φυλάκων είναι η πενταετής (από το τριακοστό έως το τριακοστό πέμπτο έτος της ηλικίας τους) σπουδή της διαλεκτικής

(535a), δηλαδή της φιλοσοφίας, η οποία οδηγεί στην ύψιστη μορφή της γνώσης, δηλαδή στην αναζήτηση της ουσίας όλων των πραγμάτων και τη θέαση του Αγαθού (537c – 540a). Η διαλεκτική είναι στον Πλάτωνα η μέθοδος διασφάλισης και θεμελίωσης της γνώσης μας, με την οποία μπορούμε να συλλάβουμε τι είναι το κάθε πράγμα (533b). Είναι η τέχνη η οποία μέσα από μια σειρά ερωτήσεων και απαντήσεων μας οδηγεί στον ασφαλή ορισμό των ιδεών.

Συνεπώς, η πορεία προς την ολοκλήρωση του ενάρετου ανθρώπου είναι κοπιαστική και επίπονη. Όσοι από τους φύλακες – επίκουρους υποστούν με επιτυχία τις καθορισμένες κρίσεις κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής τους προάγονται μετά το πενήκοστο έτος της ηλικίας τους σε φύλακες – παντελείς, δηλαδή σε φύλακες – άρχοντες (βασιλείς). Επομένως, βασικό κριτήριο της επιλογής τους δεν είναι απλώς η ωρίμανσή τους λόγω ηλικίας, αλλά η ανάπτυξη των ανώτατων πνευματικών χαρισμάτων τους. Οι ενασχολήσεις αυτής της ολιγάριθμης αρχηγείας είναι εν μέρει πρακτικές (διοίκηση του κράτους) και εν μέρει θεωρητικές, δηλαδή εστιάζουν στις επιστήμες και τη φιλοσοφία. Οι άρχοντες ζουν μακάρια απολαμβάνοντας τις πνευματικές ηδονές, έχουν την ευθύνη για την εκπαίδευση της νέας γενιάς των φυλάκων και όταν πεθάνουν, τιμώνται σαν ήρωες⁵⁴ (540a)

⁵⁴ Δεσποτόπουλος 2002:99 – Koyre 1980: 123-127

7.2. Η ιδέα του Αγαθού

Ο Πλάτωνας πίστευε ακράδαντα ότι η ορθή παιδεία μπορεί να επηρεάσει αποφασιστικά την πολιτική ζωή του κράτους. Οι φιλόσοφοι μετά από μια μακροχρόνια και κοπιαστική αγωγή έχουν τη δυνατότητα να αντιληφθούν την ιδέα του Αγαθού, το οποίο θεωρείται η πραγματική αιτία της ύπαρξης, το αρχέτυπο της ζωής, η υπέρτατη ιδέα που υπερβαίνει τον κόσμο των ιδεών⁵⁵. Στο Ζ βιβλίο της *Πολιτείας* ο Πλάτωνας παρουσιάζει την ιδέα του Αγαθού σαν πηγή της πνευματικής ύπαρξης μέσα από τον παραλληλισμό της με τον ήλιο, ο οποίος καθιστά τα αντικείμενα ορατά στον αισθητηριακό κόσμο. Η ιδέα του Αγαθού δίνει στα νοητά αντικείμενα την αλήθεια και στον άνθρωπο που διαβαίνει το δρόμο της γνώσης, τη δυνατότητα να τα συλλάβει. Αντίστοιχα, ο ήλιος χάρη στο φως του δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε να βλέπουμε τα πράγματα γύρω μας. Η συγκεκριμένη ιδέα είναι η αιτία της αλήθειας της γνώσης, δεν ταυτίζεται απλώς με την ουσία αλλά την υπερβαίνει. Αν ο άνθρωπος δεν αντιληφθεί την ιδέα του Αγαθού, τότε δεν μπορεί να αξιολογήσει το καλό και το κακό. Δεν επαρκεί οι φύλακες της πολιτείας να διδαχθούν απλώς τις αρετές της, δηλαδή τη δικαιοσύνη, τη σωφροσύνη, την ανδρεία και τη σοφία. Πρέπει να κατακτήσουν την υπέρτατη ιδέα, το Αγαθό, ώστε να μπορέσουν να τις αναγνωρίσουν και να τις αξιολογήσουν μαζί με όλες τις υπόλοιπες ιδέες των πραγμάτων. Οι άνθρωποι συνήθως περιορίζονται σε ό,τι φαίνεται έντιμο και δίκαιο, επομένως η πολιτεία δεν θα είναι προστατευμένη αν οι φύλακες δεν μάθουν να αναγνωρίζουν τα δίκαια και έντιμα πράγματα⁵⁶.

Ο Πλάτωνας επεξηγεί την ιδέα του Αγαθού μέσα από ένα μύθο, την αλληγορία του σπηλαίου, θέμα της οποίας είναι η επίδραση που ασκεί η παιδεία στην ανθρώπινη φύση και η υποχρέωση που έχει ο ορθώς πεπαιδευμένος, δηλαδή ο φιλόσοφος, να «φωτίσει» τους συνανθρώπους του (517a-519a). Τα θέματα αυτά εξετάζονται στο πλαίσιο της ιδανικής πολιτείας, η οποία προϋποθέτει την παροχή μιας ορθής παιδείας στις ηγεμονικές τάξεις. Το πεδίο του κόσμου χωρίζεται σε δύο

⁵⁵ Θεοδωρακόπουλος 1964: 249

⁵⁶ Santas 2002: 801-806

μέρη μέσα από ένα σχήμα δυϊσμού σε εκείνο που αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις και σε εκείνο που συλλαμβάνουμε με τη νόηση⁵⁷.

Ο Πλάτωνας αποδίδει στο Αγαθό ένα οντολογικό και επιστημολογικό προβάδισμα σε σχέση με τις άλλες ιδέες. Οι ιδιότητες της υπέρτατης αυτής ιδέας συνοψίζονται στα εξής σημεία:

A) Χάρη στην ιδέα του Αγαθού ο άνθρωπος είναι σε θέση να γνωρίσει τις υπόλοιπες ιδέες.

B) Χάρη στο Αγαθό ο νους γνωρίζει πράγματι τις υπόλοιπες ιδέες.

Γ) Η ιδέα του Αγαθού είναι η αιτία της αληθινής ουσίας των ιδεών. Οι τελευταίες μετέχοντας στην υπέρτατη ιδέα αντιπροσωπεύουν τα αληθινά αντικείμενα του είδους τους.

⁵⁷ Santas 2002: 808-810, 816

7.3. Η αλληγορία του σπηλαίου και η πολιτική κοινωνία (517a-519a)

Ο Πλάτωνας διά στόματος του Σωκράτη μας προτρέπει να φανταστούμε κάποιους ανθρώπους, οι οποίοι από την παιδική τους ηλικία βρίσκονται δεμένοι στα πόδια και τον αυχένα μέσα σε μια υπόγεια σπηλιά. Οι άνθρωποι αυτοί είναι ακινητοποιημένοι, δεν μπορούν ούτε να βηματίσουν, ούτε να στρέψουν το κεφάλι τους προς οποιαδήποτε κατεύθυνση. Το μόνο που κάνουν είναι να κοιτούν ευθεία μπροστά. Η είσοδος της σπηλιάς απέχει μακριά, επομένως δεν είναι σε θέση να δουν το φως του ήλιου. Η μοναδική φωτεινή πηγή στη σπηλιά είναι μια φωτιά, η οποία καίει πίσω τους σε ένα επίπεδο λίγο ψηλότερα από αυτούς.

Ανάμεσα στη φωτιά και τους δεσμώτες, υπάρχει ένας δρόμος, κατά μήκος του οποίου είναι χτισμένο ένα χαμηλό τοιγάκι που θυμίζει παραπέτασμα ταχυδακτυλουργού. Στο δρόμο αυτό περνούν άνθρωποι που μεταφέρουν διάφορα σκεύη, τα οποία πρόκειται για λίθινα ή ξύλινα ομοιώματα ανθρώπων, ζώων και αντικειμένων που εξέχουν πάνω από το τοιγάκι. Η σκιά τους πέφτει στον τοίχο της σπηλιάς απέναντι από τους δεσμώτες. Κάποιοι από τους μεταφορείς συζητούν, ενώ κάποιοι άλλοι παραμένουν σιωπηλοί. Οι δεσμώτες έχουν την πεποίθηση ότι οι σκιές που βλέπουν είναι αληθινές και ότι εκπροσωπούν το μοναδικό πραγματικό κόσμο⁵⁸.

Ωστόσο, αν ορισμένοι από αυτούς καταφέρουν να απελευθερωθούν από τα δεσμά τους και βγουν σκαλί – σκαλί προς την έξοδο, τότε θα γνωρίσουν την πραγματική αλήθεια. Όταν αντικρίσουν για πρώτη φορά το φως του ήλιου, η λάμψη του θα πληγώσει την όρασή τους. Τότε, είναι βέβαιο ότι θα δυσανασχετήσουν ή ακόμα και θα επιστρέψουν στο δεσμοτήριό τους. Αν, ωστόσο, εξαναγκαστούν να παραμείνουν στο φως, θα αρχίσουν βαθμιαία να συνηθίζουν τη λάμψη, θα ατενίσουν τον ήλιο, ο οποίος συμβολίζει την ιδέα του Αγαθού, και θα αντιληφθούν την κυριαρχία του στον κόσμο των αισθητών πραγμάτων. Από οίκτο θα θελήσουν να ελευθερώσουν τους παλαιούς συντρόφους τους. Αν όμως επιστρέψουν στη σπηλιά, το σκοτάδι θα βλάψει την όρασή τους και θα τους εκθέσει στην καταφρόνια των άλλων, οι οποίοι ενδέχεται να επιτεθούν στους επίδοξους ελευθερωτές τους και να τους εξοντώσουν. Παρά τον κίνδυνο αυτό, ο απελευθερωμένος δεσμώτης, δηλαδή ο

⁵⁸ Πελεgrίνης 1998: 62

φιλόσοφος, έχει την υποχρέωση να κατέλθει στη σπηλιά και να προσπαθήσει να αφυπνίσει τους δεσμώτες (514a – 520e).

Ο παραλληλισμός του Πλάτωνα ισοδυναμεί με μια ριζική αμφισβήτηση του τρόπου λειτουργίας της ανθρώπινης σκέψης. Έχουμε συνηθίσει να θεωρούμε τα απτά αντικείμενα που μας περιβάλλουν ως πραγματικά, ενώ δεν είναι. Πρόκειται για απλά «έκτυπα» και «είδωλα», δηλαδή κακέκτυπα και λιγότερο πραγματικά ομοιώματα των αμετάβλητων και αιώνιων «ιδεών». Αυτές οι ιδέες, όπως τις ορίζει ο Πλάτωνας, είναι οι μόνιμες για εμάς πραγματικότητες, από τις οποίες κατασκευάζονται – με κάποιον τρόπο– ατελή και φθαρτά, απτά αντίγραφα.

Αυτά τα ιδεατά αντικείμενα αποτελούν για τον Πλάτωνα αντικείμενα περισσότερο «πραγματικά» από τις εγκόσμιες απομιμήσεις τους, αφού είναι και τελειότερα και καθολικά. Επειδή όμως οι ατελείς αισθήσεις μας είναι παγιδευμένες στον κόσμο των ειδώλων, είμαστε τυφλοί ως προς τον κόσμο των ιδεών. Το πνεύμα μας είναι δέσμιο των απομιμήσεων, τις οποίες εκλαμβάνουμε ως στοιχεία της πραγματικότητας. Ουσιαστικά, ο άνθρωπος βρίσκεται φυλακισμένος σε ένα σπήλαιο ειδώλων.

Εντούτοις, η ελπίδα δεν έχει χαθεί, καθώς η φιλοσοφία μπορεί να τον απελευθερώσει. Αρκεί να διαμορφωθούν οι κατάλληλες συνθήκες, ώστε να μπορέσει να τον βγάλει από τη σπηλιά της άγνοιας προς το φως της αληθινής ύπαρξης. Η πρώτη πιθανή αντίδρασή του, όντας προσκολλημένος στην «πραγματικότητα» των αισθητών πραγμάτων, είναι η αποδοκιμασία και η άρνηση της αλήθειας των φιλοσοφικών ιδεατών. Αλλά προοδευτικά θα αρχίσει να αντιλαμβάνεται με διαύγεια και να προσεγγίζει την υπέρτατη ιδέα των ιδεών, την ιδέα του Αγαθού, δηλαδή της αρετής. Φυσικά, ο Πλάτων, ως φιλόσοφος, ορίζει το Αγαθό ως την υπέρτατη γνώση⁵⁹.

Στην αλληγορία του σπηλαίου χρησιμοποιούνται πολλοί και ποικίλοι συμβολισμοί. Πιο αναλυτικά, ο χώρος της σπηλιάς, συμβολίζει τον ορατό, αισθητό, πραγματικό κόσμο, τον οποίο οι άνθρωποι θεωρούν πραγματικό. Είναι η πολιτική κοινωνία, στην οποία δεν κυβερνούν οι φωτισμένοι και πεπαιδευμένοι. Οι δεσμώτες

⁵⁹ Γκιζελής 1980: 80

μέσα στο ημίφως και στην ακινησία είναι όσοι βρίσκονται, χωρίς να το ξέρουν, στα σκοτάδια της αμάθειας, της πλάνης, της πνευματικής τύφλωσης. Είναι οι απαίδευτοι άνθρωποι, που αρνούνται τις περισσότερες φορές την άγνοιά τους. Τα δεσμά συμβολίζουν τις συνήθειες, τις προκαταλήψεις, τις συμβατικότητες, την αμάθεια, τις δεισιδαιμονίες (δεσμά πνευματικά, ηθικά, πολιτικά). Οι σκιές που βλέπουν και οι αντίλαλοι των ήχων που ακούν οι δεσμώτες δεν συμβολίζουν τα πραγματικά αντικείμενα και ήχους, αλλά τα ομοιώματα, είδωλα των πραγματικών όντων. Το φως της φωτιάς μέσα στη σπηλιά συμβολίζει το φως του ήλιου, το φως των αισθήσεων. Το φως του ήλιου συμβολίζει το ανώτατο σημείο γνώσης, την πραγματική αλήθεια, την ιδέα του Αγαθού, το πνευματικό φως της νόησης.

Η πορεία του απελευθερωμένου δεσμώτη από το σπήλαιο προς την ηλιοφώτιστη περιοχή είναι η πορεία και το ανέβασμα της ψυχής από τον αισθητό προς τον νοητό κόσμο. Είναι ο αγώνας του ανθρώπου να λυτρωθεί από τη φαινομενικότητα που τον κρατά εγκλωβισμένο στην πλάνη και να αντικρίσει την πραγματική αλήθεια. Ο απελευθερωμένος δεσμώτης συμβολίζει τον φιλόσοφο. Ο φωτεινός χώρος έξω από τη σπηλιά συμβολίζει τον κόσμο των ιδεών (την αληθινή πραγματικότητα). Το σκοτείνιασμα της όψης και η «υποδοχή» που γίνεται στο δεσμώτη όταν ξαναγυρίζει στο σπήλαιο συμβολίζουν την αμηχανία και τους κινδύνους που περιζώνουν τον φωτισμένο άνθρωπο, όταν ξαναγυρίζει στους δεσμώτες του και διαταράσσει τις αντιλήψεις που έχουν για τη σκιώδη πραγματικότητα.

Ο Πλάτωνας χρησιμοποιεί το σπήλαιο ως σύμβολο της πολιτικής κοινωνίας και του αισθητού κόσμου γενικότερα. Είναι ο χώρος της πλάνης, του πνευματικού σκότους, της απαιδευσίας, της αλλοτρίωσης. Οι αναλογίες σπηλαίου και πολιτικής κοινωνίας είναι ορατές. Το σπήλαιο είναι μια κοινωνία σε μικρογραφία, η οποία συγκροτείται από τους δεσμώτες που τους έχουν καθηλώσει κάποιοι άλλοι, και από τους αθέατους μεταφορείς ομοιωμάτων, τους συντελεστές, τους σκηνοθέτες μιας απατηλής αναπαράστασης των όντων που προβάλλονται ως σκιές στον απέναντι τοίχο. Ο δεσμώτης είναι ακίνητος με αποτέλεσμα να μην μπορεί ούτε να αλλάξει την οπτική υπό την οποία βλέπει τα πράγματα, ούτε να τροποποιήσει το περιβάλλον⁶⁰ του.

⁶⁰ Wheaton Bestor 1996: 37

Κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο και η πολιτική κοινωνία συγκροτείται από τους πνευματικά ανάπηρους πολίτες και από απαίδευτους πολιτικούς που εμπορεύονται το φόβο και τις ελπίδες των πολιτών. Οι πολίτες είναι δέσμιοι της άγνοιάς τους, της αμάθειας, της πλάνης, των συνηθειών και των φανταστικών, κυρίως, αναγκών τους. Χειραγωγούνται από την κάθε μορφής εξουσία με δεσμά ιδεολογικά, ηθικά, πνευματικά. Όπως οι δεσμώτες, αναγνωρίζουν ως αληθινή και μοναδική πραγματικότητα τον κόσμο των σκιών, ενώ η πνευματική τους «ακινησία» τους απαλλάσσει από την ανάληψη ευθυνών.

Η θεωρία του Πλάτωνα έχει καθολική και διαχρονική ισχύ, καθώς το φαινόμενο της χειραγώγησης είναι έκδηλο σε κάθε ιστορική εποχή. Όπως οι δεσμώτες έχουν γίνει άτομα ψυχικά και ηθικά ανάπηρα, που αρνούνται να εγκαταλείψουν τη φυλακή τους και τις ψευδαισθήσεις τους, έτσι ακριβώς και οι πολίτες κάθε ιστορικής κοινωνίας αρνούνται να αμφισβητούν τα «πιστεύω» τους, να ξεβουλευτούν. Εχθρεύονται όποιον τους λέει την αλήθεια. Ζουν με το ψέμα τους και τις παρωπίδες.

Ο δογματισμός και ο φανατισμός είναι από τα συνηθέστερα φαινόμενα. Πιστεύουμε σε είδωλα, σε «σκιές», όπως οι δεσμώτες. Η αντίληψή μας για την ευτυχία, τη δικαιοσύνη, την παιδεία, την εξουσία και άλλες μεταβλητές της ζωής μας είναι σχετική. Νομίζουμε ότι γνωρίζουμε τα πάντα και θριαμβολογούμε με κάθε επιμέρους επίτευγμα, ενώ έχουμε μια περιορισμένη και αποσπασματική γνώση του αισθητού κόσμου.

7.4. Η κατάκτηση της γνώσης και η πολιτική αρετή

Στην αλληγορία του σπηλαίου, εκτός από την έννοια του Αγαθού, παρουσιάζονται οι τέσσερις βαθμοί της καθαρότητας της γνώσης που κατακτά ο δεσμώτης από τη στιγμή που ζει ακινητοποιημένος στη σπηλιά μέχρι την απελευθέρωσή του. Ο Πλάτωνας ταξινομεί τα στάδια αυτά κατά αύξουσα σειρά σε αντιστοίχιση με τους διαφορετικούς τρόπους πρόσληψης της πραγματικότητας ανάλογα με το στάδιο που έχει κατακτηθεί (514a– 515a). Πιο αναλυτικά:

Α) *Εικασία*: Οι δεσμώτες βλέπουν μόνο τις σκιές που προβάλλονται στον τοίχο της σπηλιάς απέναντί τους και νομίζουν ότι είναι πραγματικά όντα. Τις φωνές των μεταφορέων τις εκλαμβάνουν ως φωνές των σκιών.

Β) *Πίστη*: Αν οι δεσμώτες ελευθερωθούν από τα δεσμά τους, θα δουν τα ίδια τα πράγματα στη λάμψη της τεχνητής φωτιάς, όπως και την ίδια τη φωτιά.

Γ) *Διάνοια*: Αν οι δεσμώτες βγουν από τη σπηλιά μετά από μια κοπιαστική και ανηφορική πορεία, θα τυφλωθούν αρχικά από το δυνατό φως του ήλιου. Ωστόσο, μετά από μια φάση προσαρμογής θα δουν τα αληθινά όντα και όχι τα ομοιώματά τους.

Δ) *Νόηση*: Στο τέλος, οι απελευθερωμένοι δεσμώτες θα αντικρίσουν τον ίδιο τον ήλιο, δηλαδή την ιδέα του Αγαθού, και θα καταλάβουν τη σημασία του ως πηγή ζωής. Θα αντιληφθούν το μέγεθος της πλάνης στην οποία βρίσκονταν όσο ζούσαν στη σπηλιά και στην οποία εξακολουθούν να ζουν οι σύντροφοί τους.

Στην πλατωνική ηθική η ευδαιμονία είναι ο υπέρτατος σκοπός που πρέπει να επιδιώκει η πολιτεία τόσο για κάθε πολίτη μεμονωμένα, όσο και για την κοινωνία ως σύνολο. Η ευδαιμονία δεν αποκτάται μέσα από τις ηδονικές απολαύσεις, αλλά χάρη στην αρετή, δηλαδή μέσα από την κατάκτηση της ιδέας του Αγαθού. Επομένως, η αρετή δεν είναι απρόσιτη ή απροσπέλαστη, αλλά μπορεί να κατακτηθεί μέσα από μια επίπονη και μακρόχρονη εκπαίδευση. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται ότι η αρετή είναι διδακτή⁶¹ και ότι οι φιλόσοφοι, οι οποίοι έχουν βιώσει όλα τα στάδια της γνώσης και

⁶¹ Βώρος 1984: 41

έχουν κατακτήσει την έννοια του Αγαθού, είναι οι κατάλληλοι πολιτικοί για να οδηγήσουν την πολιτεία στην ευδαιμονία.

Ο κατώτερος βαθμός της γνώσης, η *εικασία*, αναφέρεται— όπως υποδηλώνει το όνομά της— σε ένα είδος σκέψης με εικόνες που αντιστοιχεί στη φαντασία και τη μυθοπλασία. Στο αμέσως επόμενο επίπεδο απαντάται η *πίστη*, η οποία αντίκειται στην αβεβαιότητα και την αναξιοπιστία της εικασίας. Ο συγκεκριμένος βαθμός της γνώσης κατακτάται από τους δημιουργούς και αναφέρεται στο «πώς» δουλεύουν τα πράγματα. Το τρίτο είδος είναι η *διάνοια*, η οποία ενέχει ένα μεγαλύτερο βαθμό αντίληψης της καθαρότητας της γνώσης, καθώς ο άνθρωπος που την κατέχει γνωρίζει πώς δουλεύουν τα πράγματα και πώς είναι. Το υπέρτατο σημείο γνώσης είναι η *νόηση*, δηλαδή η γνώση που προέρχεται από το «Νου» και επιτρέπει στον άνθρωπο να αντιληφθεί όχι μόνο πώς είναι τα πράγματα αλλά και τις αιτιώδεις σχέσεις⁶² που αναπτύσσονται μεταξύ τους.

Οι φωτισμένοι δεσμώτες επιστρέφουν στη σπηλιά με σκοπό τη διαφώτιση των συντρόφων τους. Αυτή η επιστροφή αποτελεί σκληρό καθήκον κι αντιστοιχεί στην ηθική αναγκαιότητα, που αναγκάζει τον φιλόσοφο να περάσει από την ευτυχία του θεωρητικού βίου στον ενεργητικό βίο της πολιτειακής ζωής, δηλαδή την πράξη.

⁶² Brumbaugh 1966: 143-145

7.5. Η σημασία της παιδείας και η άσκηση της πολιτική εξουσίας

Η επίπονη και μακροχρόνια εκπαίδευση των φυλάκων στην ιδανική Πολιτεία οδηγεί στην «αληθή παιδεία», την κατάκτηση της υπέρτατης μορφής γνώσης που έχει ως αποκορύφωμα τη θέαση της ιδέας του Αγαθού. Η εν λόγω γνώση κατακτάται μόνο μέσα από τη μύηση του ανθρώπου στη φιλοσοφία, δηλαδή τη διαλεκτική. Η παιδεία αυτή αφορά «τας βελτίστους φύσεις», δηλαδή τα άτομα που είναι προικισμένα από τη φύση, τα οποία επιλέγονται για το πιο υπεύθυνο και σημαντικό έργο· τη διακυβέρνηση της Πολιτείας.

Η παιδεία των φιλοσόφων – βασιλέων, δηλαδή των πολιτικών, συντελεί ώστε οι εκπαιδευόμενοι να αποκτήσουν όλες τις αρετές σύμφωνα με την πλατωνική κοσμοθεωρία. Πιο αναλυτικά:

A) Γίνονται έμπειροι αληθείας και όχι «άπειροι αληθείας», όπως οι απαίδευτοι. Γνωρίζουν δηλαδή σε βάθος τα προβλήματα της κοινωνίας, κατανοούν την πολυπλοκότητα των κοινωνικών προβλημάτων και επιλέγουν τις ορθές κάθε φορά λύσεις. Έτσι αποκτούν την αρετή της σοφίας.

B) Θέτουν ένα μεγάλο στόχο στη ζωή τους, που τον υπηρετούν σταθερά και με βάση αυτόν ρυθμίζουν όλες τους τις ενέργειες. Ο σκοπός αυτός είναι η επικράτηση της δικαιοσύνης μέσα στην κοινωνία και η πρόταξη του κοινωνικού συμφέροντος έναντι του ατομικού. Έτσι, οι εκπαιδευόμενοι αποκτούν και την αρετή της δικαιοσύνης μέσα στην ψυχή τους.

Γ) Νιώθουν το χρέος να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στο κοινωνικό σύνολο. Ξεπερνούν τον ατομισμό τους, χαλυβδώνονται με θάρρος και γενναιότητα, ώστε να αντιμετωπίσουν τις αδικίες και τα άνομα συμφέροντα. Ζυμώνονται με τα προβλήματα του λαού και μοιράζονται μαζί του την ίδια μοίρα. Έτσι, αποκτούν και την αρετή της ανδρείας. Η παιδεία θωρακίζει τους μέλλοντες πολιτικούς με γνώση και ήθος. Η παιδεία μπαίνει στην υπηρεσία της κοινωνίας. Τελικός στόχος της είναι η πολιτική πράξη (519b – d).

Η ηθική συγκρότηση του ανθρώπου και η κατάκτηση της σωφροσύνης, της υπέρτατης αρετής, συντελείται στο πλατωνικό σύμπαν μόνο σε ψυχές που

κυβερνώνται από τη λογική, δηλαδή από το λογιστικό μέρος. Ωστόσο, μόνο η φύση του ανθρώπου δεν επαρκεί για τη διάπλαση των αρετών, αν και αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στη συγκρότηση της προσωπικότητάς του. Ο «προικισμένος» άνθρωπος πρέπει να λάβει, επίσης, την κατάλληλη εκπαίδευση, προκειμένου να εναρμονιστεί η εξαιρετη φύση του με την ηθική του διάπλαση. Αντιθέτως, αν η μόρφωσή του είναι ακατάλληλη, μπορεί να υπάρξουν καταστροφικές συνέπειες τόσο για τον ίδιο, για την προσφορά του στο κοινωνικό σύνολο και την άσκηση της πολιτικής εξουσίας στην περίπτωση των κυβερνώντων⁶³.

Στις αρχαίες δημοκρατίες η συμμετοχή στα κοινά ήταν ηθική υποχρέωση του πολίτη. «Τόν μηδέν τῶν δε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα, ἀλλ' ἀχρεῖον νομίζομεν» διακηρύσσει ο Θουκυδίδης διά στόματος του Περικλή στον *Επιτάφιο*, δηλαδή το πολιτικά ανενεργό άτομο θεωρείται άχρηστος άνθρωπος, άτομο ανυπόληπτο. Παρ' όλα αυτά υπήρχαν φιλόσοφοι οι οποίοι αποστασιοποιούνταν, οι οποίοι κρατιούνταν μακριά από την πολιτική. Η στάση αυτή των φιλοσόφων – και γενικά των ανθρώπων της θεωρίας – ξεκινούσε από την αντίληψή τους ότι ευτυχισμένος άνθρωπος δεν είναι ο πλούσιος ή ο μονάρχης αλλά ο «σωφρόνως ζῶν». Έτσι, πολλοί σοφοί προτιμούσαν τη γαλήνη και την ανεξαρτησία του θεωρητικού βίου από τη φθορά του πρακτικού, του ενεργού πολιτικού βίου.

Ωστόσο ο Πλάτωνας θεωρεί ότι χρέος των πνευματικών ανθρώπων, των φιλοσόφων, που κατόρθωσαν χάρη στη σωστή παιδεία να ανεβούν από το σπήλαιο της απαιδευσίας και της πλάνης στον επάνω κόσμο, είναι να μην ασχολούνται μόνο με τις πνευματικές τους αναζητήσεις και να μην απέχουν από την ενεργό πολιτική. Αντίθετα, πρέπει να κατεβούν το σπήλαιο, να αναμειχθούν ενεργά με την πολιτική, ώστε να βοηθήσουν στην επίλυση των προβλημάτων της κοινωνίας τους με τις γνώσεις και την αρετή τους.

Η αναβάθμιση της κοινωνίας και η αναγωγή της στη σφαίρα της ιδεώδους πολιτείας προβλέπει την ηθική και ποιοτική της μεταρρύθμιση. Τη διαδικασία αυτή μπορούν να αναλάβουν και να διεκπεραιώσουν μόνο οι φιλόσοφοι, οι οποίοι φέρουν τις κατάλληλες αρετές, ώστε να μπορέσουν να καταπολεμήσουν την εδραιωμένη διαφθορά και να οδηγήσουν την πολιτεία στην ευδαιμονία. Πρώτος τομέας στον

⁶³ Δεσποτόπουλος 1980: 57-62

οποίο πρέπει να εστιάσουν είναι η εκπαίδευση, ώστε να προετοιμάσουν τη νέα γενιά εκλεκτών, οι οποίοι θα τους διαδεχθούν μελλοντικά στην πολιτική εξουσία⁶⁴. Στο σημείο αυτό τίθεται ένας προβληματισμός σχετικά με το πώς η πολιτεία θα πείσει τους φιλοσόφους να αναλάβουν την εξουσία. Ο Πλάτωνας υποστηρίζει διαμέσου του εξαναγκασμού.

Ο Γλαύκων θεωρεί άδικο να εξαναγκάζονται νομικά οι φιλόσοφοι να θυσιάσουν την ατομική (ή ταξική) τους ευτυχία, να εγκαταλείψουν τη μακαριότητα της φιλοσοφικής ενατένισης του κόσμου, τη γαλήνη του θεωρητικού βίου, για χάρη της πολιτικής, δηλαδή της διακυβέρνησης, της πολιτείας (358b-360d). Η ανάμιξη με την πολιτική θα υποβαθμίσει αναπόφευκτα τη ζωή τους, διότι θα χρειαστεί να συγκρουστούν με άνομα συμφέροντα για χάρη της δικαιοσύνης και θα εκτεθούν σε κινδύνους. Η οπτική του Γλαύκωνα είναι ατομική και το κριτήριό του, το οποίο καθοδηγεί το κύριο επιχείρημά του, είναι το ατομικό συμφέρον. Από αυτή τη σκοπιά, ο εξαναγκασμός των φιλοσόφων είναι άδικος, καθώς οδηγεί στην υποβάθμιση της προσωπικής τους ζωής και την απώλεια της ευτυχίας τους.

Ο Σωκράτης, αντιθέτως, θεωρεί δίκαιο τον εξαναγκασμό των φιλοσόφων από τη στιγμή που εξυπηρετείται το συμφέρον του συνόλου, δηλαδή η ευτυχία όλων των πολιτών. Το κριτήριο – επιχείρημα του Σωκράτη είναι το συλλογικό συμφέρον, το οποίο υπερέχει του ατομικού ή ταξικού. Η οπτική του Σωκράτη είναι κοινωνιοκεντρική. Η ενασχόληση των φιλοσόφων με τη διακυβέρνηση της πολιτείας θα συμβάλει στην επίτευξη της ευδαιμονίας του συνόλου, διότι αφενός με το ήθος τους και τη δίκαιη κρίση τους θα συντελέσουν στην επίτευξη της κοινωνικής γαλήνης και θα ενισχύσουν τους κοινωνικούς δεσμούς, αφετέρου με τη σοφία τους, τη γνώση της αλήθειας, θα επιλύσουν τα προβλήματα της κοινωνίας, και έτσι θα αξιοποιηθούν όλες οι υπάρχουσες δυνάμεις. Επομένως, με την αλληλεγγύη, την ενότητα, τη γαλήνη θα επιτευχθεί η ευτυχία του συνόλου. Άρα, ο εξαναγκασμός των φιλοσόφων είναι δίκαιος, αφού θα υπηρετήσει έναν ανώτερο σκοπό (519d – 520a).

Είναι κοινός τόπος στην αρχαία ελληνική διάνοηση ότι το κοινωνικό συμφέρον είναι ανώτερο του ατομικού. Ωστόσο, και ο ίδιος ο Πλάτωνας στη συνέχεια του λόγου (520b) διευκρινίζει ότι θεωρεί δίκαιο τον εξαναγκασμό των φιλοσόφων μόνο στην ιδανική πολιτεία και άδικο στα υπόλοιπα πολιτεύματα.

⁶⁴ Koyre 1990: 87-90

Συγκεκριμένα, θεωρεί ότι στις υπόλοιπες κοινωνίες, επειδή οι φιλόσοφοι είναι αυτοδημιούργητοι, δεν είναι δίκαιο να εξαναγκάζονται να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στη διακυβέρνηση της πολιτείας. Ενώ στην ιδανική πολιτεία οι φιλόσοφοι οφείλουν την ανατροφή τους και την επιμελημένη παιδεία τους στο ίδιο το κράτος. Γι αυτό είναι δίκαιο να υποχρεώνονται να επωμίζονται και να διαμοιράζονται τις κυβερνητικές ευθύνες. Άρα, ο «καταναγκασμός» των φιλοσόφων είναι η έκφραση της ευγνωμοσύνης του προς την τροφό, δηλαδή την κοινωνία, για την παραδειγματική εκπαίδευση που τους προσέφερε. Άλλωστε, στον πλατωνικό κόσμο δεν τίθεται καν θέμα καταναγκασμού, καθώς οι φιλόσοφοι της ιδανικής πολιτείας θα έχουν διαμορφώσει το κατάλληλο ήθος, ώστε να προσφέρουν τις γνώσεις και τις αρετές τους στο κοινωνικό σύνολο εκούσια, λόγω εσωτερικών κινήτρων («ἐμποιῶν τοιούτους ἄνδρας»).

8. Συμπεράσματα

Η ίδρυση της ιδανικής πολιτείας στον Πλάτωνα εξελίσσεται σε τρία επίπεδα, που σε καθένα από αυτά μια μορφή της πόλης – κράτους παρακαμάζει και παίρνει την θέση της από μία άλλη. Συγκεκριμένα, στο πρώτο στάδιο υπάρχει η υγιής πόλη ή πόλη των γουρουνιών, στο δεύτερο στάδιο είναι η εμπλουτισμένη πόλη ή πόλη του οπλισμένου στρατοπέδου και στο τρίτο στάδιο η πόλη της ομορφιάς ή η πόλη που κυβερνάται από τους φιλοσόφους. Στο πρώτο στάδιο της υγιούς πόλης, ο κάθε άνθρωπος επιθυμεί να καλύψει τις ανάγκες επιβίωσης και εδώ όλοι δουλεύουν όχι μόνο για το προσωπικό κέρδος αλλά και το δημόσιο καλό. Η πόλη αυτή σχετίζεται με τις πρωτόγονες κοινωνίες και δεν υφίστανται κανένα σημείο πολιτισμού αλλά μόνο ανάγκες επιβίωσης. Στο δεύτερο στάδιο υπάρχει ανισορροπία ανάμεσα στην παραγωγή και στη χρηματική αμοιβή. Η εμφάνιση προβλημάτων σχετικά με την ροή του χρήματος, την αξία της εργατική ισχύς και η ανάπτυξη της παραγωγής. Για τις αυξημένες ανάγκες δημιουργούνται νέες τέχνες και κατ' επέκταση την τέχνη των πολεμιστών. Η αντίστοιχη κοινωνική τάξη έχει συγκεκριμένα φυσικά, σωματικά και πνευματικά χαρακτηριστικά, τα οποία θα εξελιχθούν μέσα από την ανάλογη εκπαίδευση. Τέλος, η εκπαίδευση των πολιτών και των φυλάκων θα πραγματοποιηθεί αποκλειστικά από τους φιλοσόφους, που ξεχωρίζουν για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους να κυβερνούν την ιδανική πολιτεία.

Σύμφωνα με τον φιλόσοφο, η ψυχή του ανθρώπου χωρίζεται σε τρία μέρη. Το ανώτατο μέρος είναι το λογιστικόν, το κατώτατο είναι το επιθυμητικόν και ανάμεσα σε αυτά τα δυο υπάρχει το θυμοειδές. Το λογιστικόν μέρος της ψυχής κυριαρχεί των άλλων δυο μερών και σχετίζεται με την σκέψη του ανθρώπου. Το θυμοειδές περικλύεται από βουλητικές ενέργειες και συναισθήματα, όπως για παράδειγμα η οργή, ο θυμός, η ορμή, η ανδρεία, ο εγωισμός και η βούληση. Το επιθυμητικόν ταυτίζεται με τις σωματικές απολαύσεις, όπως το φαγητό, το ποτό και ο έρωτας.

Η τριμερής αυτή διάκριση της ψυχής αντιστοιχεί με την τριμερή διαστρωμάτωση της ιδανικής πολιτείας σε τρεις κοινωνικές τάξεις. Οι δημιουργοί είναι η κατώτερη και η πολυπληθέστερη κοινωνική ομάδα και αποτελείται από

γεωργούς, τεχνίτες, εμπόρους και γενικότερα χειρώνακτες. Αυτοί καθοδηγούνται στις πράξεις τους από το επιθυμητό μέρος της ψυχής τους. Οι φύλακες – επίκουροι, άτομα με πολλά σωματικά και ψυχικά χαρίσματα, αναλαμβάνουν στρατιωτικά και διοικητικά καθήκοντα μετά από την ανάλογη εκπαίδευση. Η συμπεριφορά αυτών κυριαρχείται από το θυμοειδές τμήμα της ψυχής. Οι φύλακες – βασιλείς ή φιλόσοφοι, άτομα με πολλές δυνατότητες και ικανά να διακυβερνήσουν την ιδανική πολιτεία. Αυτοί ζούν σύμφωνα με τις αρχές και τις υποδείξεις του λογιστικού τμήματος της ψυχής τους. Τα μέλη κάθε κοινωνικής τάξης είναι προικισμένα στην ζωή τους να διατελέσουν μια ορισμένη αποστολή για το συμφέρον της πολιτείας.

Ο χωρισμός των κατοίκων σε κοινωνικές τάξεις χωρίζεται μέσα από ένα μύθο, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως γενναϊόν ψευδός. Οι κάτοικοι της νέας πόλης θα αντιληφθούν ότι η γνώση του ήταν διαμορφωμένη μέσα από τα σπλάχνα της γης. Καθώς είναι τέκνα της ίδιας μητέρας θα νιώθουν αδέρφια και θα έχουν αμοιβαία συναισθήματα αγάπης. Κατά την διαδικασία δημιουργίας του ανθρώπου ο θεός αναμίγνυε χρυσό για να είναι ικανός να εξουσιάζει, αργυρό για τους φύλακες – επίκουρους, σίδηρο και χαλκό για τους γεωργούς και τους τεχνίτες. Όμως η ιδεώδης πολιτεία είναι αριστοκρατία του πνεύματος και διαπιστώνεται κινητικότητα ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις. Αν οι χρυσοί ή αργυροί γονείς γεννήσουν παιδί χάλκινο ή σιδερένιο πρέπει να πάρουν την σκληρή απόφαση να στείλουν τα τέκνα τους στους δημιουργούς. Προφανώς, μπορεί να συμβεί και το αντίθετο, δηλαδή αν στην κατώτερη τάξη γεννηθούν χρυσά παιδιά, με την κατάλληλη φροντίδα θα ανέλθουν εκεί που τους αρμόζει.

Στην ιδανική Πολιτεία διατυπώνονται και οι βασικές αρχές της κοινωνικής και της πολιτικής οργάνωσης. Κατ' αρχάς, μια θεμελιώδης αρχή είναι η δικαιοσύνη, για την οποία έχουν εκφραστεί διαφορετικές ορολογίες από πολλούς. Η δικαιοσύνη διασφαλίζει την αρμονία και παρέχει στον καθένα ότι του ανήκει και τον τοποθετεί στη θέση που του αρμόζει. Επίσης, η Πολιτεία χαρακτηρίζεται και από την αρχή της ενότητας, κατά την οποία τα άτομα ενεργούν με βάση το προσωπικό όφελος, το οποίο ταυτίζεται με το συμφέρον της πολιτείας και έτσι προάγεται η ευημερία και η ευδαιμονία. Ακόμα, προάγεται η κοινοκτημοσύνη στην πολιτική κοινωνία μέσα από την κατάργηση του θεσμού της ιδιοκτησίας στην κοινωνική τάξη των φυλάκων. Αυτό συμβαίνει καθώς δεν είναι σκοπός της πολιτείας η ευδαιμονία αποκλειστικά μιας κοινωνικής τάξης, αλλά ολόκληρης της πολιτείας. Καταργείται ο θεσμός του γάμου

και με αυτό τον τρόπο οι φύλακες θα είναι προσηλωμένοι στο έργο τους, χωρίς να έχουν άλλες υποχρεώσεις. Αξιοσημείωτη είναι και η αρχή της κοινωνικής ισότητας, κατά την οποία υπάρχει ίση μεταχείριση αντρών και γυναικών. Αυτό διακρίνεται εμφανώς μέσα από την δυνατότητα ενσωμάτωσης των γυναικών στην τάξη των φυλάκων και την παροχή ανάλογης εκπαίδευσης με τους άντρες. Αυτή η αρχή θεωρείται αρκετά πρωτοποριακή, καθώς η θέση της γυναίκα τον 5^ο αιώνα ήταν περιορισμένη. Τέλος, στο πλαίσιο της κοινωνικής ισότητας δεν υφίσταται ο θεσμός της δουλείας, καθώς θα δυσχέραινε την ενότητα των κατοίκων μεταξύ τους.

Η ιδανική πολιτεία διακατέχεται από τέσσερις θεμελιώδεις αρετές. Αρχικά, είναι σοφή, διότι οι φύλακες άρχοντες είναι σοφοί και έχουν στόχο την θέαση του αγαθού. Είναι ανδρεία, διότι οι φύλακες επίκουροι είναι ανδρείοι και προστατεύουν την εδαφική ακεραιότητα και το εκπαιδευτικό σύστημα της πόλης. Χαρακτηρίζεται από σωφροσύνη, καθώς κυριαρχεί η αρμονία ανάμεσα στις τρεις τάξεις, με την υποταγή της κατώτερης στις ανώτερες. Τέλος, είναι δίκαιη, γιατί κάθε μέλος της πράττει το διατελεί το δικό του έργο χωρίς να παρεμποδίζει το έργο των άλλων και με αυτό τον τρόπο δεν χαρακτηρίζεται από πολυπραγμοσύνη.

Ο φιλόσοφος έχοντας αριστοκρατική καταγωγή, τάχθηκε υπέρ της ολιγαρχίας. Έτσι, το πολίτευμα του ουτοπικού κράτους που παρουσιάζεται στην Πολιτεία είναι η ολιγαρχία. Βέβαια, δεν ταυτίζεται το δίκαιο με το δίκαιο που υποστηρίζει του ισχυρότερου, αλλά λειτουργεί ως έκφραση της αρμονίας και της συνεργασίας των κοινωνικών τάξεων.

Η ιδεώδης πολιτεία είναι αριστοκρατική, αλλά η αριστοκρατία δεν στηρίζεται στην ευγενή καταγωγή, αλλά σχετίζεται με την αριστοκρατία του πνεύματος. Η διάβρωσή της έχει εσωτερικά αίτια και συγκεκριμένα την συνύπαρξη του χρυσού γένους με το χάλκινο. Διαστρεβλωμένο απότοκό της είναι η τιμοκρατική πολιτεία. Αυτή χαρακτηρίζεται ως φιλοπόλεμη και υποχείριο όργανο της φιλαργυρίας. Ο τιμοκρατικός άνθρωπος έχει παραδοθεί στο θυμοειδές και αναζητά διαρκώς τιμές, διακρίσεις, πλούτο και ηδονές.

Από την Τιμοκρατία προκύπτει η Ολιγαρχία (πλουτοκρατία). Εδώ ο άκρατος πλουτισμός δημιουργεί ένα πλήθος κηφήνων. Μερικοί από αυτούς έχουν κεντρί και άλλοι είναι άκεντροι. Ο ολιγαρχικός άνθρωπος αγαπάει το χρήμα, αδιαφορεί για την μόρφωση καθώς και για την προάσπιση της πατρίδας. Πρότυπό του ο φιλόσοφος είχε

μάλλον την αποικία των Φοινίκων, την Καρχηδόνα, με του «τυφλούς» ηγεμόνες, που έβηταν πάνω από όλα το προσωπικό συμφέρον.

Οι κηφήνες αυξάνονταν συνεχώς, καθώς οι ολιγαρχικοί ευνοούσαν την κατασπατάληση της πατρικής εξουσίας των φτωχών και με αυτόν τον τρόπο οι ίδιοι γίνονταν πιο πλούσιοι. Όταν αντιληφθήκαν την ισχύ τους, κατέλυσαν την ολιγαρχία και εγκατέστησαν ένα ανάπηρο πολίτευμα, την Δημοκρατία. Σε αυτό το πολίτευμα υπήρχε πλήρης ελευθερία και ο καθένας έκανε ό,τι επιθυμούσε και ζούσε όπως ακριβώς ήθελε. Δίνονταν η εντύπωση στους πολίτες ότι όλοι είναι ίσοι, διότι τα αξιώματα μοιράζονταν με κλήρο.

Η πλήρης ελευθερία της Δημοκρατίας συνεπάγεται την αναρχία και δημιουργείται πόλωση. Όταν όμως ο κακούργος κηφήνας με την συμβολή του Δήμου πάρει στα χέρια του την εξουσία, εγκαθιστά την Τυραννίδα. Σαν τύραννος ξεχνά τις υποσχέσεις σχετικά με την αναδιανομή του πλούτου, κηρύσσει πολέμους για να αποπροσανατολίζει τον λαό από τα προβλήματα του και έρχεται σε σύγκρουση με τους επιφανείς πολίτες. Για να προστατέψει τον εαυτό του από τους αγανακτισμένους και τους ελευθερόφρονες εγκαθιστά σωματοφυλακή από απελεύθερους. Ο τυραννικός άνθρωπος είναι περιτριγυρισμένος από ηδονές, κλέβει, λέει ψέματα και κάνει κάθε μορφής ανοσιούργημα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειχνε ο νομοθέτης στην ορθή αγωγή των φυλάκων, οι οποίοι έχουν επιλεγεί με βάση την καλή σωματική τους κατάσταση και την οξυδέρκειά τους. Στο πρώτο στάδιο της αγωγής επιδιώκεται η εξισορρόπηση εκγύμνασης και μουσικής παιδείας. Με τον όρο γυμναστική εννοείται η φροντίδα της ευεξίας του σώματος, εύκολες ασκήσεις και υγιεινός τρόπος ζωής. Μουσική παιδεία είναι η επαφή με τις καλές τέχνες, όπως η μουσική, το τραγούδι, η ανάγνωση και η ανάπτυξη της εικαστικής ευαισθησίας. Σίγουρα ο νομοθέτης ανησυχεί για την μορφή και το περιεχόμενο της καλλιτεχνικής έκφρασης.

Στο δεύτερο στάδιο της εκπαίδευσης (από τα 20 έως τα 30 έτη) περιλαμβάνονται κυρίως οι μαθηματικές επιστήμες, όπως για παράδειγμα η αριθμητική, η γεωμετρία, η στερεομετρία, η αστρονομία και η αρμονική. Ακρογωνιαίος λίθος της εκπαιδευτικής πορείας αποτελεί πενταετής (από τα 30 έως 35 έτη) διδαχή της διαλεκτικής (φιλοσοφία) οδηγεί στην αναζήτηση της ουσίας των πραγμάτων και στην θέαση του Αγαθού.

Η πορεία προς την ολοκλήρωση του ενάρετου ανθρώπου έχει πολλές δυσκολίες. Εφ' όσον οι φύλακες – επίκουροι ολοκληρώσουν επιτυχώς τις κρίσεις που έχουν καθοριστεί, μετά τα 50 έτη μεταβαίνουν στην τάξη των φυλάκων παντελών, δηλαδή σε φύλακες – άρχοντες (βασιλείς). Η ολιγαρχία αυτή αρχηγεία (ελίτ) ασχολείται τόσο με πρακτικά θέματα όπως η διοίκηση του κράτους, όσο και με θεωρητικά όπως με την ενασχόληση με τις επιστήμες και την φιλοσοφία. Οι βασιλείς είναι υπεύθυνοι για την διαπαιδαγώγηση της νέας γενιάς των φυλάκων, ζουν μακάρια, διότι εισπράττουν πνευματικές απολαύσεις που μόνο αυτές διαρκούν και όταν πεθαίνουν απολαμβάνουν τιμές ηρώων.

Ο φιλόσοφος χρησιμοποιώντας την αλληγορία του σπηλαίου προσεγγίζει την ιδέα του Αγαθού. Σύμφωνα με αυτή, ο ψεύτικος επίγειος κόσμος, στον οποίο ζουν οι άνθρωποι, παρομοιάζεται με μια φανταστική, βαθιά και υπόγεια μισοσκότεινη σπηλιά και οι άνθρωποι με δεσμώτες. Αυτοί είναι αλυσοδεμένοι και αντικρίζουν μονάχα τον τοίχο που υπάρχει μπροστά τους. Πίσω τους υπάρχει η είσοδος της σπηλιάς, η οποία είναι μακριά και ψηλά, αφήνοντας να περάσει ελάχιστο φως. Αυτοί το μόνο που βλέπουν είναι οι σκιές των αντικειμένων και των ανθρώπων, οι οποίοι είναι έξω σε έναν άλλο κόσμο και το μόνο που ακούν είναι ο αντίλαλος ήχων που εισέρχονται από την είσοδο. Το χειρότερο βέβαια είναι ότι νομίζουν πως η μόνη πραγματικότητα είναι όσα βλέπουν και ακούν. Με άλλα λόγια, νομίζουν ότι οι σκιές είναι τα αληθινά όντα και ο αντίλαλος είναι ο ήχος που προέρχεται από τις σκιές. Αυτή είναι δυστυχώς η γνωστική τους κατάσταση.

Αν κάποιος απελευθερωθεί από τα δεσμά και ανέβει από το σκοτάδι της σπηλιάς στο φως, στην αρχή τα μάτια του θα τον ενοχλούν, όμως στην συνέχεια θα συνηθίσουν και θα μπορούν να ατενίσουν και τον ίδιο τον ήλιο. Ξεκινά σταδιακά να αντιλαμβάνεται ο πρώην δεσμώτης ότι τα πραγματικά όντα είναι αυτά που αντικρίζει στον νοητό κόσμο και όχι αυτά που έβλεπε μέχρι τώρα (αισθητικός κόσμος). Έτσι γνωρίζει την έννοια του αγαθού, η οποία είναι η πηγή του ορθού και του ωραίου και σε αυτήν πρέπει να στοχεύει κάθε ανθρώπινο όν, αν επιθυμεί να ζει σωστά και μακάρια στον ιδιωτικό και τον δημόσιο βίο του.

Στην αλληγορία του σπηλαίου εκτός από την από την έννοια του αγαθού, προβάλλονται και τα τέσσερα στάδια καθαρότητας της γνώσης μέχρι την απελευθέρωσή του. Αυτά είναι η *εικασία*, η *πίστη*, η *διάνοια* και η *νόηση*. Ως

κατώτερο στάδιο θεωρείται η εικασία, η οποία σχετίζεται με την φαντασία και την μυθοπλασία. Το αμέσως επόμενο στάδιο έρχεται σε αντίθεση με την αβεβαιότητα της εικασίας και καταλαμβάνεται από την τάξη των δημιουργών. Εδώ αντικρίζονται τα ίδια τα αληθινά αντικείμενα. Στο τρίτο στάδιο της διάνοιας έχουμε την αντίληψη της πραγματικής γνώσης σε μεγαλύτερο βαθμό, καθώς ο άνθρωπος έχει έρθει σε επαφή με τα πραγματικά όντα. Τέλος, το ύψιστο σημείο της γνώσης αποτελεί το τέταρτο στάδιο, η γνώση. Εδώ δεν έχουμε μόνο την θέαση των ιδεών αλλά και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους.

Η παιδεία παίζει πολύ σπουδαίο ρόλο στην ιδανική πολιτεία. Πιο αναλυτικά, οι νέοι που διακατέχονται από το επιθυμητικό μέρος της ψυχής διδάσκονται μόνο πρακτικές τέχνες. Με την διδαχή της πρακτικής τέχνης θα ενταχθούν στην τάξη των δημιουργών και θα είναι σε θέση να ασκήσουν το αντίστοιχο επάγγελμα, προκειμένου να παραγάγει τα υλικά αγαθά, που είναι απαραίτητα για την διαβίωση των πολιτών. Οι νέοι, που στην ψυχή τους πρωτεύουσα θέση έχει το θυμοειδές, είναι ικανοί να διδαχθούν εκτός από τις πρακτικές τέχνες, τα μαθηματικά και άλλες επιστήμες. Μετά την επιτυχή ολοκλήρωση αυτών των επιστημών θα μπορούν να ασχοληθούν με την διοίκηση και την ασφάλεια της πολιτείας. Είναι η αποστολή που ως φύλακες πρέπει να φέρουν σε πέρας. Τέλος, ένας μικρός αριθμός νέων, που έχει αναπτυγμένο το λογιστικό μέρος της ψυχής θα εξαντλήσουν όλα τα περιθώρια της γνώσης. Δηλαδή αυτοί θα διδαχθούν την φιλοσοφία, την ύψιστη μορφή γνώσης. Αυτή η γνώση θα τους εντάξει στην κορυφαία τάξη των φιλοσόφων, στην οποία ανήκει το προνόμιο της διακυβέρνησης της πολιτείας.

Μέσα από την «αληθινή παιδεία», που θα αποκτήσουν οι φιλόσοφοι – βασιλείς, θα εξοπλιστούν και από τρεις αρετές. Πρώτον, αποκτώντας την μία και μοναδική αλήθεια, μπορούν να κατανοήσουν τα κοινωνικά προβλήματα και έπειτα να τα επιλύσουν. Έπειτα, έχουν σκοπό την επικράτηση της δικαιοσύνης και του δημόσιου συμφέροντος έναντι του ιδιωτικού. Τέλος, αισθάνονται την ανάγκη να προφέρουν στο κοινωνικό σύνολο και εξοπλισμένοι με θάρρος και γενναιότητα να αντιμετωπίσουν όλες τις αδικίες και τα προβλήματα που επρόκειτο να εμφανιστούν.

Συνοψίζοντας, η σχέση της πολιτείας του Πλάτωνα με την πραγματικότητα είναι ένα μεγάλο ζήτημα. Είναι κοινώς αποδεκτό ότι αυτό το έργο του φιλοσόφου

χαρακτηρίζεται ως ουτοπικό⁶⁵ και μόνο καθοδηγητική αξία μπορεί να έχει σχετικά με την πρακτική πολιτική συμπεριφορά του ανθρώπου, χωρίς όμως να είναι ποτέ εφικτό να υλοποιηθεί. Παρουσιάζεται η πολιτεία ανάλογη με τις ιδέες του Kant και παρ' όλου που είναι αποτελεσματικές για την καθοδήγηση της πρακτικής μας συμπεριφοράς δεν μπορούν να εκφραστούν μέσα από μια συγκεκριμένη απεικόνιση.

⁶⁵ Γεωργούλης 2009:118

Βιβλιογραφία

- Allen, P. (1985). *The concept of woman: The Aristotelian revolution, 750 BC- AD 1250*. Quebec: Eden Press.
- Annas, J. (2006). *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*. (μετάφραση Χ. Γραμμένου). Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Αντωνικόπουλος, Α. Λ. (1983). *Η έννοια της πολιτικής ουτοπίας στον Πλάτωνα*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Αντωνίου, Χ. (1997). *Σοφιστές και Παιδεία*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.
- Bloom, A. (1968). *The Republic of Plato: An interpretative essay*. New York: New York Basics.
- Bormann, K. (2006). *Πλάτων*. (μετάφραση Ι. Καλογεράκος). Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Brumbaugh, R. S. (1966). *Plato. Order, fact and value*. In *The philosophers of Greece* (pp. 133 – 171). London: George Allen & Unwin Ltd.
- Buchan, M. (1999). *Women in Plato's political theory*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London: Macmillan Press LTD.
- Βώρος, Φ. Κ. (1984). *Σύντομη ιστορία της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας. Και τρία ειδικότερα δοκίμια: Από το μύθο στο λόγο. Ο ελληνικός διαφωτισμός: Η αρχαία σοφιστική. Γιατί καταδίκασαν οι Αθηναίοι το Σωκράτη*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Γεωργούλης, Κ. (2009). *Πλάτωνος Πολιτεία - Η Περί Δικαίου Πολιτικός*. Αθήνα: Σιδέρης.
- Γκιζελής, Γ. (1980). *Το πολιτισμικό σύστημα, ο επικοινωνιακός και ο σημειωτικός χαρακτήρας του*. Αθήνα: Γρηγορόπουλος.
- Γλυκοφρύδη Λεοντσίνη, Α. et al. (2010). *Ανθολόγιο Φιλοσοφικών Κειμένων*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.

- Δεσποτόπουλος, Κ. Ι. (1980). *Πολιτική φιλοσοφία του Πλάτωνος* (2^η έκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Δεσποτόπουλος, Κ. Ι. (2002). Η δομή της ορθής πολιτείας. Στο Γ. Σραμπατζής (επιμ.). *Πλάτων. Οντολογία – Γνωσιοθεωρία – Ηθική – Πολιτική – Φιλοσοφία – Φιλοσοφία της Γλώσσας – Αισθητική. Σαράντα ομόκεντρες μελέτες. Αφιέρωμα στον Δημήτρη Ζ. Ανδριόπουλο* (σσ. 83 – 116) (μεταφράσεις: Γ. Αραμπατζής, Ν. Σ. Μελισσίδης, Κ. Περιστεράκη) (τόμ. Α'). Αθήνα: Παπαδήμας.
- Zeller, E & Nestle, W. (1995). *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας*. (μετάφραση: Χ. Θεοδωρίδης). Αθήνα: Εστία.
- Θεοδωρακόπουλος, Ι. Ν. (1964). *Εισαγωγή στον Πλάτωνα* (4^η έκδ.). Αθήνα: Εστία.
- Ganson, T. S. (2009). The rational/ non rational distinction in Plato's *Republic*. In B. Inwood (ed.). *Oxford studies in ancient philosophy* (pp. 179 – 197) (vol. XXXVI). Oxford & New York: Oxford University Press.
- Κακριδής, Φ. (2005). *Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Κυρτάτας, Δ. & Ράγκος, Σ. (2010). *Αρχαία ελληνική αρχαιότητα: Πόλεμος-Πολιτική-Πολιτισμός*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Κοπιδάκης, Μ. et al. (2006). *Αρχαία Ελληνικά Φιλοσοφικός Λόγος*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Κουρέ, Α. (1990). *Φιλοσοφία και Πολιτεία. Εισαγωγή στην ανάγνωση του Πλάτωνα* (μετάφραση Λ. Κασίμη). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Lee, E. N. (1989). Plato's theory of social justice in Republic II – IV. In J. P. Anton & A. Preus (eds.). *Essays in ancient Greek philosophy III* (pp. 117 – 140). Albany, NY: State University of New York Press.
- Melling, D. J. (1987). *Understanding Plato*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Πελεgrίνης, Θ. (1998). *Οι Πέντε Εποχές της Φιλοσοφίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Πελεgrίνης, Θ. (2002). *Αρχές Φιλοσοφίας*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Πετρόπουλος, Κ. (2000). *Πλάτωνα Πρωταγόρας*. Αθήνα: Πατάκης.
- Said, S. (2001). *Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας*. (τόμ. Α'). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Santas, G. (2002). Η ιδέα του Αγαθού στην *Πολιτεία* του Πλάτωνος. Στο Γ. Αραμπατζής (επιμ.) *Πλάτων. Οντολογία – Γνωσιοθεωρία – Ηθική – Πολιτική – Φιλοσοφία – Φιλοσοφία της Γλώσσας – Αισθητική. Σαράντα ομόκεντρες μελέτες. Αφιέρωμα στον Δημήτρη Ζ. Ανδριόπουλο* (σσ. 801 – 848) (μεταφράσεις: Γ. Αραμπατζής, Ν. Σ. Μελισσίδης, Κ. Περιστεράκη) (τόμ. Β'). Αθήνα: Παπαδήμας.
- Spelman, E. V. (1982). Woman as body: Ancient and contemporary vies. *Feminist Studies*, 8 (1), pp. 110 – 131.
- Strauss, L. (1972). Plato. In L. Strauss & J. Cropsey (eds). *History of political philosophy* (pp. 7 – 63) (2nd ed.). Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Vegetti, M. (2000). *Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας*. Αθήνα: Τραυλός.
- Wheaton Bestor, T. (1996). Plato's semantics and Plato's cave. In C. C. W. Taylor (ed.). *Oxford studies in ancient philosophy* (pp. 33 – 82) (vol. XIV). Oxford, NY: Clarendon Press.